

C HANT ET
RE

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Պ. ՊԱԼԵՆՑ ԳՐԱՏԱՆ

Պրոֆ. Ս. Ս. Ս. Ս. Ս. Ս.
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

ՆՈՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ
ԱՐԴԻ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

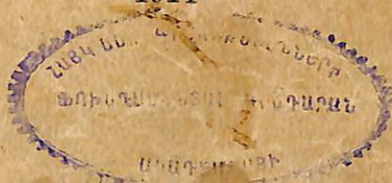
ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՅԲ

Գ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պրոֆ. Ս. Ս. Ս. Ս. Ս.
Կ. ՊՈԼԻՍ
ԳՐԱՏՈՒՆ Պ. ՊԱԼԵՆՑ

1914

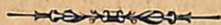

ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ
Օ. ԱՐԶՈՒՄԱՆ
№ 210

ՆՈՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԴԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՏԱՌԵՐԸ

Գլխագիր

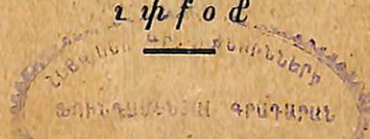
Ա Բ Գ Դ Ե Ջ Է Ը Թ Ժ Ի Լ Խ Ծ Կ Հ Ձ Ղ
Ճ Մ Յ Ն Շ Ո Չ Պ Ջ Ռ Ս Վ Տ Ր Ց
Ի Փ Ք Օ Ֆ

Բոլորգիր

ա բ գ դ ե զ է ը թ ժ ի լ խ ծ կ հ ձ ղ
ճ մ յ ն շ ո չ պ ջ ռ ս վ տ ը ց
ւ փ ք օ ֆ

Շեղագիր

ա բ գ դ ե զ է ը թ ժ ի լ խ ծ կ հ ձ ղ
ճ մ յ ն շ ո չ պ ջ ռ ս վ տ ը ց
ւ փ ք օ ֆ

ԴԱՍ. — ԼԵԶՈՒՆ ՏԱՐԵՐԸ

1. — Բոլոր մարդիկ միեւնոյն լեզուն չեն խօսիր. ամէն ազգ իրեն յատուկ լեզուն ունի:

2. — Հայերը կը խօսին Հայերէն որ իրենց մայրենի լեզուն է:

3. — Հայ լեզուի Գերականութիւնը կը սորվեցնէ հայերէնը անսխալ խօսիլ և գրել:

4. — Գրելու և խօսելու համար կը գործածուին քառեր. այսպէս՝ երբոր ըսենք «գարուն եկաւ», կը գործածենք երկու բառ գարուն և եկաւ:

5. — Բառերը կը կազմուին ձայներէ. այսպէս՝ գարուն բառը կազմուած է հինգ ձայներէ. գ-ա-ր-ու-ն:

6. — Մէկ կամ աւելի ձայներ երբոր մէկ հնչումով կ'արտասանուին, վանկ կը կազմեն. այսպէս՝ ձի մէկ վանկ է. դա-րակ՝ երկու վանկ է, ա-դա-ջակ՝ երեք վանկ է:

7. — Ձայները գրելու նշանները կը կոչուին [տառ կամ գիր]:

Հարցաւր. — Բոլոր մարդիկ միեւնոյն լեզուն կը խօսին. — Հայերը ի՞նչ լեզու կը խօսին. — Հայ լեզուի Գերականութիւնը ի՞նչ կը սորվեցնէ. — Խօսելու և գրելու համար ինչե՞ր կը գործածուին. օրինակով բացատրէ՛. — Ի՞նչ է վանկը. օրինակներով բացատրէ. — Ի՞նչ է տառ կամ գիրը:

Հրահանգ 1. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ բառերը, իւրաքանչիւրին առջեւ գրելով թէ քանի՞ ձայնէ բաղկացած է:

Վարդ, սիւն, գլուխ, շնորհ, հրեշտակ, գրասեղան, պայտ, հնոց, մնաց, պարանոց, աբիւն, սուրհանդակ, գիտութիւն, հիացում, հայ, հաւաքածոյ, յանդիմանութիւն, հսկայ, զուարթ, արեւելի, հաշիւ, նշանաւոր, յոյս:

Օրինակ. — Վարդ, 4 ձայն. — սիւն, 3 ձայն. — հսկայ, 6 ձայն, եւն:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ԲԱՐԻ ԱՇԱԿԵՐՏԸ

Վահրամ եօթը տարեկան է: Շատ լաւ կըր-
նայ խօսիլ: Ամէն օր դպրոց կ'երթայ: Արդէն
իսկ գիտէ կարդալ իր
ընթերցարանին սիրուն
պատմութիւնները. Գիր
գրելու ալ սկըսաւ:
Վահրամ ստուգիւ բա-
րի աշակերտ մըն է:
Դպրոցին և դասերուն
տուած է իր բոլոր ու-
շադրութիւնը: Իր դաստիարակն ու ծնողքը
գոհ են իրմէ:

Խօսակցութիւն. — Վահրամ քանի՞ տարեկան է. — Տարւում
մէջ քանի՞ օր կայ, քանի՞ ամիս, քանի՞ շաբաթ. — Վահրամ խօսիլ
գիտէ՞. — Ամէն օր ո՞ւր կ'երթայ. — Վահրամ կարդալ գիտէ՞. — Ի՞նչ
կը կարդայ. — Վահրամ գրել ալ գիտէ՞ — Գրելու համար ի՞նչ բա-
ներ պէտք են. — Վահրամ ի՞նչպիսի աշակերտ մըն է. — Ի՞նչ բա-
ներու տուած է ուշադրութիւնը. — Որո՞նք գոհ են իրմէ:

Հրահանգ 2. — Կարդացէ՛ք վերի հատուածը՝ վանկերու բա-
ժանումները զգացնելով. յետոյ զատ զատ ցոյց տուէ՛ք պարունա-
կած բառերը:

Հրահանգ 3. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ բառերը.

Մէկ ՎԱՆԿՈՎ ԲԱՌԵՐ

Շուն, յարդ, լուսեղ, շատ, քաւ, խանդ, փայտ, մեղր, ծայր:

ԵՐԿՈՒ ՎԱՆԿՈՎ ԲԱՌԵՐ

Գնդակ, մամուլ, նամակ, առագ, կարիճ, բանակ, գազան,
գեղարդ, քակոյկ, ժաննակ, ասեան, մշակ:

ԵՐԵՔ ՎԱՆԿՈՎ ԲԱՌԵՐ

Աշարակ, յիշատակ, մանամայ, բարեկամ, ուսուցիչ, ապա-
կի, քանկագին, հառաջայր, տարակոյս, յարիսեան, շինութիւն:

Հրահանգ 4. — Վերի բառերը բարձրաձայն կարդացէ՛ք,
վանկերն իրարմէ անջատաբար արտասանելով:

Օրինակ. — Մա-մուլ, յի-շա-սակ, եւն:

ԴԱՍ. — ԶԱՅՆԱԻՈՐ ԵՒ ԲԱՂԱԶԱՅՆ ՏԱՌԵՐ

8.—Տառերէն մէկ քանիները պարզ ձայներ են և ինքնին կը հնչուին: Ասոնք են

ա, ե, է, ը, ի, ո, օ:

Այս տառերը ձայնաւոր կը կոչուին:

9.—Շատ մը տառեր առանձին չեն կրնար ձայն տալ, այլ այս ձայնաւորներէն մէկուն միանալու են որպէսզի հնչուին: Ասոնք են:

բ, գ, դ, զ, թ, ժ, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ճ, մ, ն, շ, չ, պ, ջ, ու, ս, վ, տ, ը, ց, փ, ք, ֆ:

Այս գիրերն ալ բաղաձայն կը կոչուին:

10.—Յ և ռ տառերն ալ գործածութեան պարագային համեմատ երբեմն կէս ձայնաւոր են, երբեմն բաղաձայն: Ասոնք ալ կիսաձայն կը կոչուին:

Այսպէս՝ յ տառը յոյս բառին մէջ կիսաձայն, յանգ բառին սկիզբը բաղաձայն է, ռ տառը հիւր բառին մէջ կիսաձայն, բարոյք բառին մէջ բաղաձայն է:

Հարցարան.—Ո՞ր տառերը ինքնին կը հնչուին.—Ասոնք ի՞նչ կը կոչուին.—Ո՞ր տառերը առանձին չեն կրնար հնչուիլ.—Ասոնք ի՞նչ կը կոչուին.—Ո՞ր տառերը կիսաձայն են. օրինակներ տուր:

Հրահանգ 5.—Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ բառերը, յետոյ կարդացէ՛ք զանոնք, վանկերն իրարմէ անջատաբար արտասանելով:

ԶՈՐՍ ՎԱՆԿՈՎ ԲԱՌԵՐ

Զիւնածաղիկ, եպիսկոպոս, եկեղեցի, մասեմագիր, շառախաղաց, երեսփոխան, վաւերական, բարեկեղան, խնամակալ, կանոնաւոր:

ՀԻՆՅ ՎԱՆԿՈՎ ԲԱՌԵՐ

Մասեմադարան, աշխարհագրութիւն, բանասիրական, մատուցապէս, անձնագրոհութիւն, ստուարագնացած:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ԱԶՆԻՒ ԸՆԿԵՐԸ

Յա կո բիկ իմ ըն կերս է: Մեր տունին քով կը
բնա կի: Յա ճախ մէկ-
տեղ կը խաղանք: Ան-
ցած օր ին ծի խաղա-
լիքներ նուիրեց. երէկ
ալ իր շան չանը փոխ
տ ուաւ ին ծի: Շ քեղ
գիրք մը ունի ո րուն
պատ կեր ները կը ցու-
ցնէ ին ծի: Երբ դպրոց
եր թանք կը բռնէ իմ ձեռքէս, իմ կողմս տանե-
լու կ'օգնէ, և եթէ յար ձա կուժ մը ըլլայ վրաս,
զիս կը պաշտ պանէ:

Խօսակցութիւն. — Ո՞վ է ընկերդ. — Ո՞ւր կը բնակի. —
Միասին ի՞նչ կ'ընէք. — Ինչե՞ր տուաւ քեզի անցած օր եւ երէկ.
— Ի՞նչ խաղալիքներ գիտէք. — Յակոբիկ ի՞նչ ունի. — Անոր գիր-
քին մէջ ինչե՞ր կան. — Դպրոց երթալու տունն Յակոբիկ ի՞նչ օգ-
նութիւններ կ'ընէ քեզի. — Յակոբիկ ի՞նչպիսի ընկեր մըն է:

Հրահանգ 6. — Կարդոցէ՛ք վերի հատուածը եւ պարունակած
բառերուն քանակա՛ն վանկէ բաղկացած ըլլալը որոշեցէ՛ք բերանացի:
Հրահանգ 7. — Հետեւեալ բառերուն ծայնաւոր եւ բաղա-
ձայն տուերը որոշեցէ՛ք բերանացի:

Բան, գագաք, դոշակ, գեւ, քակ ժիւր, շարան, խորխորաս,
ծովակ, կրօն, հրաման, ձող, ճանաչ, մեղք, նստ, շողակ, չար,
պիստակ, չեւ, սահան, սառ, վեր, ջար, ըմբիշ, ցանց, փափաք:

Հրահանգ 8 — Բերանացի որոշեցէ՛ք թէ հետեւեալ բառերուն
մէջ յ եւ ռ բաղաձայն են թէ կիսաձայն:

Դայ, յար, հոր, բաւական, գոյն, գոյական, մեծայարգ,
փայտ, ալիւր, հալաւ, յետան, խոյ, հայ, գաղաւթ, հաշիւ:

Հրահանգ 9 — Հետեւեալ բառերուն սկիզբը մէյմէկ բաղա-
ձայն աւելցնելով նոր բառեր կազմեցէ՛ք ու գրեցէ՛ք:

Աղ, անձ, ակ, եղ, այր, հգ, ես, իր, ով, որդ, օղ, ոյժ, արօս:

ԴԱՍ. — ԽՕՍԲ ԵՒ ԻՐ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

11.— Որևէ բառ ինքնին ամբողջ մտածում մը չի կրնար արտայայտել. օրինակ՝

Վարդ բառ մըն է որ կը նշանակէ ամէնուս ծառնոթ հոտաւէտ ծաղիկը, բայց երբ վարդին վրայ բան մը խորհիմ եւ յայտնել ուզեմ, պէտք է որ քանի մը բառեր քովէ քով դնեմ եւ ըսեմ.

«Ծաղիկներուն մէջ վարդը շատ կը սիրեմ» :

12.— Քանի մը բառեր իրարու քով դնելով ալ դարձեալ իմաստ մը չի յայտնուիր, եթէ բառերն ուղիղ չարուած չեն. օրինակ՝

Եթէ ըսենք «Չորս ունի տարի եղանակ», ասիկա խօսք չլլար, որովհետեւ իմաստ մը չի յայտնեց, բայց երբոր բառերուն շարքը շտկենք եւ ըսենք՝ «Տարին չորս եղանակ ունի», այն ատեն իմաստ կուտայ :

13.— Երբոր քանի մը բառեր ուղիղ չարքով իրարու քով դրուած են, ամբողջ մտածում մը յայտնելու համար, կը կոչուին խօսք :

Հարցաւան.— Մէկ բառով ամբողջ մտածում մը կրնա՞յ արտայայտուիլ. — Օրինակով մը բացատրէ. — Բառերն իրարու քով դնելով իմաստ մը չի՞ յայտնուիր — Ուրմն ի՞նչպէս կը յայտնուի. — Օրինակով մը բացատրէ. — Ի՞նչ է խօսքը :

Հրահանգ 10.— Հետեւեալ բաղաձայններուն մէջտիղը մէյմէկ ձայնաւոր դնելով բառեր կազմեցէ՛ք եւ գրեցէ՛ք :

Դ—գ, Յ—դ, գ—բ, ի—բ, խ—ս, ծ—ն, հ—ւ, ձ—գ, ճ—բ, ձ—ս, ն—բ, շ—դ, ց—դ, չ—բ :

Հրահանգ 11.— Հետեւեալներուն սկիզբի բաղաձայնները փոխելով՝ նոր բառեր կազմեցէ՛ք եւ գրեցէ՛ք :

Փող, փամակ, հայր, լուր, ֆուս, մարախ, թու, լայն, շիջակ :

Օրինակ.— Փող, հող, եւն :

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ԹԷՆԻ ՊԶՏԻԿ ՆՄ

Ես ծնողքիս ի՞նչ ընել կրնայի,
Դեռ չատ պզտիկ եմ, ո՛հ, դեռ չատ պզտիկ...
Բայց ահա թէ ի՛նչ կ'ըսէ իմ սրտիկ.
— Պիտի սիրեմ յոյժ մայրիկն իմ քարի,
Կրնամ զինք սիրել, թէև եմ պզտիկ:
Ու դեռ աւելի ի՞նչ կրնայի ես.
— Սա՛ թէ դպրոցին մէջ ուր եմ այժմիկ
Ըլլալ հնազանդ, խելօք հանդարտիկ
Ու միշտ ուշադիր դասերուս: Ա՛յսպէս
Կրնամ ես ըլլալ. թէև եմ պզտիկ:

Թրգմ. Յ. Գ.

Լ. ՌԱԴԻԶՊՈՆ

Հրահանք 12. — Հետեւեալ նշանակութիւնները տուող բառեր գտնելով՝ ըսէք թէ ի՛նչ կը կոչուի:

Այն որուն ալքը չի տեսնուիր, որուն ականջը չի լսուիր, որ քնած չի կրնար խօսիլ, որուն մէկ ոտը կտրուած է, որուն ծնոյթը մեռած է, որուն գլուխը մաշկէն զտուած է, որուն կոնակը դուրս ցցուած է, որուն հասկը շատ կտրուած է, որուն ամուսինը մեռած է,

Հրահանք 13 — Հետեւեալ բառերէն յարմարաւորներով լրացուցէք վարի խօսքերը:

Դարբինը, ժամագործը, սպազիչը, կոշիկատը, ջուլհակը, բըրուսը, դերձակը, փայտահասը, բեռնակիրը:

... կոշիկ կը կտրէ: — ... ժամացոյց կը շինէ: — ... կղպանք կը դարձնէ: — ... գիւղ կը սպէ: — ... հագուստ կը կտրէ: — ... քիտ կը կտրէ: — ... փայտ կը կտրէ: — ... հողի ամաններ կը շինէ: — ... կեպաս կը գործէ:

Հրահանք 14. — Օրինակեցէ՛ք հետագայ բառերը՝ վանկերը գտնելով իրարմէ օրինակին պէս:

Դուխ, այլ, ֆիք, քերական, կզակ, այս, ծոծրակ, ականջ, քաջուկ, ուս, ձեռք, ստամոքս, որովայն, սրունք, ազդր, անուր, ոտ:

Օրինակ. — Դուխ, եւն.

ԴԱՍ. — ԽՕՍՔԻՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

14.— Խօսքը կրնայ ըլլալ բերանացի և գրաւոր:

15.— Բառ մը կամ խօսք մը գրելու ատեն պէտք է ուշադիր ըլլալ որ սխալ չգրուի. օրինակ՝

Քիրքոր քասը չի ֆիղցալ

Այս խօսքը սխալ գրուած է. ուղիղն է հետեւեալը.

Գրիգոր դասը չգիցցաւ:

16.— Բառերն ու խօսքերը ուղիղ գրելու կանոնին կ'ըսուի ուղղագրութիւն:

17.— Գրաւոր խօսքի մէջ կանոն է բառերը մէյմէկ քիչ իրարմէ հեռու գրել որպէսզի իրարու չխառնուին:

18.— Խօսք մը գրելու սկսած ատեն առաջին գիրը պէտք է գլխագիր գրել:

19.— Երբոր խօսքը վերջանայ, վրայէ վրայ սապէս (:) երկու կէտ կը դրուի որ կը կոչուի վերջակէտ. օրինակ՝

Թշուառ կ'ըլլայ այն մարդը որ չաշխատիր:

Հարցաւան.— Խօսքը քանի՞ տեսակ է. — Բառ կամ խօսք մը գրելու ատեն ի՞նչ բանի պէտք է ուշադիր ըլլալ. — Ի՞նչ է ուղղագրութիւնը. — Գրաւոր խօսքի մէջ թառերը ինչպէ՞ս պէտք է գրել. — Խօսքի մը առաջին գիրն ինչպէ՞ս կը գրուի. — Երբոր խօսքը վերջանայ ի՞նչ նշան կը դրուի. Գրէ՛ ամբողջ խօսք մը:

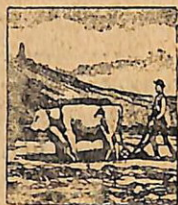

Հրահանգ 15.— Հետեւեալ խօսքերն ուղիղ շարքի վերածելով գրեցէ՛ք, դնելով նաեւ գլխագրերն ու վերջակէտները:

քոյսերուն օգտակար անձերէր է
չառ կան մեջ անճառին ծառեր
փուշ վարդը ունի
է աղի ջուրը ծովուն
սղան խելացի կը սիրուի ծնողիկն իր
եւ եւ սկար աշուր

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Աշխարհի մէջ ամէն ոք կ'աշխատի, նայեցէ՛ք ձեր չորս դին. ահա՛ երկրագործը կը հերկէ հողը, եզերը կը քաշեն արօրը, հովիւը կ'արածէ ոչխարները, շունը կը հսկէ հօտին վրայ, մեղուն հիւթ կը քաղէ ծաղիկներէն, հանքագործները կը փորեն գետինը, նաւաստիները կը սուրան ծովուն վրայ, հացագործը կ'եփէ մեր հացը, դերձակը կը կարէ մեր հագուստը, կօշկակարները կը կարեն մեր կօշիկները, որմնադիրներն ու հիւաները կը շինեն մեր տունները, ուսուցիչները ձեզի դաս կուտան: Դո՛ւք ալ աշխատեցէ՛ք, տղա՛ք, աշխատութիւնը աշխարհի օրէնքն է:

Խօսակցութիւն. — Աշխարհի մէջ ամէն ոք ի՞նչ կ'ընէ. — Երկրագործը ի՞նչ կ'ընէ. — Եզերը, հովիւը, շունը, մեղսւն, հանքագործը, նաւաստիները, հացագործը, դերձակը, կօշկակարը, որմնադիրներն ու հիւաները, ուսուցիչները . . . : Դուք ալ ի՞նչ պարտիք ընել. — Աշխատութիւնը ի՞նչ է:

Հրահանգ 16. — Օրինակեցէ՛ք վերի հատուածը եւ խօսքերն իրարմէ զատեցէ՛ք ուղղահայեաց գիծերով:

Հրահանգ 17. — Ուսուցչին թելադրութեամբ ուղղագրեցէ՛ք նոյն հատուածը:

Հրահանգ 18. — Օրինակին պէս խօսքեր կազմելով՝ գրեցէ՛ք, խորհելով հետեւեալ բառերուն վրայ:

Շերամ եւ մեաֆա, մեղու եւ մեղր, հաւ եւ հաւկիթ, սարդ եւ սասայն, կով եւ կաթ, որբասունկ եւ խաղող:

Օրինակ. — Շերամը մեաֆա կ'արատարէ:

Հրահանգ 19. — Դարձեալ խօսքեր կազմեցէ՛ք, խորհելով հետեւեալ բառերուն վրայ:

Արեգակ, կրակ, պարտեզ, շուկայ, դեղձ, մատիս պայուսակ .

Օրինակ. — Արեգակը ծագեցաւ. շուկայէն բուրդ գնեցի, եւն .:

ԴԱՍ. — ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ԳՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԾԱԿԱՆ

20. — Խօսքը կազմող բառերը տեսակ տեսակ են և քերականութեան մէջ զատ զատ անուններով կ'որոշուին :

21. — Անձի, տեղի, կենդանիի, բոյսի և իրերու անունները կը կոչուին անուն կամ գոյական. օրինակ՝

Վարդան, մայր անձի անուն են և գոյական են

Վան, Կիլիկա տեղի » » » » »

Զի, մրջիւն կենդանիի » » » » »

Սոխ, ցորեն բոյսի » » » » »

Աթոռ, բահ իրի » » » » »

22. — Երբոր անձի մը, կենդանիի մը կամ իրի մը ինչպէս ըլլալը հասկցնել ուզենք, անոր անունին քով կը դնենք ուրիշ տեսակ բառ մը որ կը կոչուի ածական. օր.

Ծոյղ տղայ, ինչպիսի տղայ — ծոյղ

Զար կատու. » կատու — չար

Կարմիր վարդ. » վարդ — կարմիր

Այստեղ ծոյղ, չար, կարմիր բառերն ածական են, որովհետեւ իրենց քովի գոյականներուն ինչպէս ըլլալը կը հասկցնեն :

Հարցաւան — Խօսքը կազմող բառերը մէկ տեսակ են թէ շատ. — Ո՞ր տեսակ բառերուն կ'ըսուի անուն կամ գոյական. օրինակներ տուր. — Գոյականին ինչպէս ըլլալը հասկցնելու համար ի՞նչ բառ կը դնենք քովը. օրինակներ տո՛ւր ածականի:

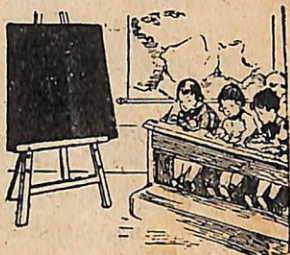
Հրահանգ 20. — Օրինակեցէք հետեւեալ անունները. կէտերուն տեղ աւելցնելով թէ ինչի՞ անուններ են անոնք:

Հայր, մայր, խոր, եղբայր, մանչ, աղջիկ, մամ, պապ, հօրախոր, մօրախոր, քոյի, հօրեղբայր, քոյորդի, եղբորորդի, զաւակ, քոռ . . .
 . . . . . անուններ են:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ՄԵՐ ԴԱՍԱՍՐԱՆԸ

Մեր դասարանին մէջ կան ճասարաններ և սեղաններ՝ աշակերտներուն համար, գրասեղան մը և արոտ մը՝ ուսուցչին համար, երկու սեւ սախակներ՝ վարժութիւններու յատուկ, և բարձր դասակ մը որ շատ գիտէր կը պարունակէ։ Կան նաև պատերուն վրայ կախուած գործեր և քանդակներ որոնցմէ մին կը ներկայացնէ ճերմակ ոչխարներու հօտ մը գետակին եզերքը՝ ջուր խմելու վրայ, երեսասարդ հովիւր հոն ծառի մը տակ նստած, շունն ալ քովի կը։

Խօսակցութիւն — Ըսէ՛ք, ի՞նչ կարասիներ կը տեսնէք ձեր դասարանին մէջ. — Ի՞նչ բանի կը ծառային անոնք. — Պատերուն վրայ ինչե՞ր կը տեսնէք։

Հրահանգ 21. — Բերանացի որոշեցէ՛ք վերի հատուածին շեղազիր բառերուն գոյական կամ ածական ըլլալը։

Հրահանգ 22. — Ուսուցչին թելադրութեամբ ուղղադրեցէ՛ք մասեր նոյն հատուածէն։

Հրահանգ 23. — Գրեցէ՛ք հետեւեալ անունները, կէտերուն տեղ աւելցնելով թէ ինչի՞ անուններ են անոնք։

Չի, եշ, ջորի, ուղտ, արջ, աղուկ, առիւծ . . . . անուններ են։

Սոխ, սխտր, դդում, շողգամ, բոխ, պրաս . . . . անուններ են։

Արոտ, սեղան, դասակ, հայելի, բազմոց . . . . անուններ են։

Հրահանգ 24. — Ըսէ՛ք թէ ի՞նչ կը կոչուի՝

Այն անձը որ հիւանդ կը բուժէ, որ ճաշ կը վարէ, որ շինէր կը կառուցանէ. որ կտրէ կը վարէ, որ ձուկ կորսայ, որ հաց կը ծախէ։

Այն կենդանին որ բուրդ կուտայ, որ արօր կը ֆաշէ, որ մուկ կը բռնէ, որ ուսարներ կը գիշատէ, որ գիշերները կը խօսի։

ԱՐՏԱՍԱՎ ՈՒԹԻՒՆ. — ՍԻՐԱԾՆԵՐՍ

Կը սիրեմ մայրիկն անուշ, խելացի
Որ կուտայ ինծի համբոյրներ հազար,
Եւ որ ա՛յնքան չուտ կը ներէ ինծի
Ամէն անգամ որ ըլլամ քիչ մը չար:

Կը սիրեմ հայրիկն որ միշտ կ'աշխատի
Շահելու համար մեր հացն ու պարէն,
Եւ որ խոնջէնքն իր մոռցած՝ կը ժպտի
Նոր բարենիշ մը երբ յանձնեմ իրեն:

Կը սիրեմ նաեւ իմ բարի մեծ մայր
Որ գիտէ սիրուն հէքեաթներ առատ,
Ինչպէս նաեւ իմ ազնիւ մեծ եղբայր
Որ իմ դասերուն միշտ կուտայ խըրատ:

Թրգմ. Յ. Գ.

1. ԴՐՈՒՆԷՐ

Հրահանգ 25. — Ըսէ՛ք Թէ ի՛նչ կը կոչուի

Այն բոյսը որմէ մանած կը շինեն, որով աշխարհ կը պատրաստուին, որմէ շաքար կը հանեն, գոր կը ծխեն, որ ափիոն կ'աւտարդէ:

Այն առարկան որով հաց կը կտեն, որով երկաթ կը ծեծեն, որով բան մը կը կշռեն, որով ապուր կուտեն, որուն մէջ գիւժի կը յեցնեն, որով կար կը կարեն:

Հրահանգ 26. — Հետեւեալ բառերը օրինակեցէ՛ք, ստորագծելով ածականները:

Բարակ գրիչ, աղօտ հագուստ, խելօք տղայ, սիրելի մայր, շայն ճամբայ, կակուղ բարձ, պատարտ կով, բարի Աստուած յամառ եղ, գեղեցիկ տուն, կապոյտ երկինք, ապուրջ աշակերտ, մասնիկ Յուդա, Սոքոմոն իմաստուն, Արայ գեղեցիկ:

Հրահանգ 27. — Վերի գոյականն ածականներով խօսքեր կազմեցէ՛ք օրինակին պէս:

Օրինակ. — Գրիչը բարակ է, եւն:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ՁԻՆ ԵՒ ԷՇԸ

Ձին և էշը բեռացուած՝ միասին ճամբայ կ'երթային։ Իշուն բեռը ծանր էր, յողնեցաւ և դժուարաւ կը քալէր։ Անիկա դիմեց իր ընկերոջ՝ ձիուն և ըսաւ. «Ձի՛ եղբայր, քիչ մը օգնէ՛ ինծի, բեռս ծանր է, չեմ կրնար տեղը հասցնել»։ Ձին չուզեց օգնել։ Քիչ վերջ էշը յողնութենէն գետին ինկաւ և սատկեցաւ։ Տէրը իշուն բեռը և մորթը բեռացուց ձիուն վրայ։— «Վա՛յ ինծի, մըտածեց ձին, չուզեցի քիչ մը օգնել իշուն, հիմա թէ՛ ամբողջ բեռը, թէ՛ անոր կաշին պիտի տանիմ»։

Խօսակցութիւն.—Ձին եւ էշը ո՞ւր կ'երթային. — Բեռ ունէի՞ր. — Իշուն բեռը ի՞նչպէս էր. — Էշը ի՞նչ եղաւ. — Էշը որո՞ւ դիմեց եւ ի՞նչ ըսաւ. — Ձին օգնե՞ց իշուն. — Ի՞նչ պատահեցաւ իշուն. — Տէրը ի՞նչ քրաւ իշուն բեռը եւ մորթը. — Ձին ի՞նչ մտածեց. — Ամէն մարդ պարտակա՞ն է օգնել իր ընկերին. — Ինչո՞ւ համար։

Հրահանգ 28.—Հետեւեալ անունները յաջորդող ածականներուն քով դրէ՛ք, յարմարութեան համեմատ։

Պոյականներ.—Անտառ, արեւ, նարինջ, շոռ, նրախայ, դաշոյն, սերեւ, խմոր, հով, աղամանդ։

Ածականներ.—Պայծառ, քարճ, սուր, փայլուն, կանանց, աստիկ, ընդարձակ, կակուղ, կոտ, փոքրիկ։

Հրահանգ 29.—Հետեւեալ անձի անուններով լրացուցէ՛ք եւ գրեցէ՛ք վարի խօսքերը։

Զօրապետը, երկաքաղտժը, հիւսիք, ֆահանան, զինագործը։

. . . տուն կը շինէ. — . . . զինուորներուն կը հրամայէ. — . . . պատարագ կ'ընէ. — . . . զենք կը շինէ. — . . . երկաք կը ծեծէ։

Հրահանգ 30.—Հետեւեալ կենդանիի անուններով լրացուցէ՛ք եւ գրեցէ՛ք վարի խօսքերը։

Սաղորդ, էշը, միւս, սոխակը, մշիւնը, պիծակը, բուն։

. . . կը դայրայի. — . . . կը խայրէ. — . . . կը զոսայ. — . . . ճանն կ'որոսայ. — . . . գիշերային բոցուն է. — . . . պարեմ կ'աւարէ. — . . . կտփ կը ֆայէ։

ԴԱՍ. — ՅԱՏՈՒԿ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿ ԱՆՈՒՆ

23. — Հասարակ կը կոչուին այն անունները որոնք միեւնոյն տեսակէ ամէն անձի, տեղի, կենդանիի, բոյսի և իրի կրնան տրուիլ, օրինակ՝

Հայ, գիւղ, ձի, ծաղիկ, գիրք:

Ասոնք հասարակ անուն են զի ամէն հայուն՝ հայ, ամէն գիւղի՝ գիւղ, ամէն ձիուն՝ ձի, ամէն ծաղիկի՝ ծաղիկ և ամէն գիրքի՝ գիրք կրնանք ըսել:

24. — Յատուկ կը կոչուին այն անունները որոնք մասնաւոր անձերու կամ տեղերու կը տրուին, իրենց նմաններէն որոշելու համար զանոնք. օրինակ՝

Դաւիթ, Կարին, Եփրատ:

Ասոնք յատուկ անուն են, որովհետեւ չատ անձերու, քաղաքներու, գետերու մէջէն կ'որոշեն Դաւիթ կոչուած անձը, Կարին կոչուած քաղաքը, Եփրատ կոչուած գետը, զի ամէն անձի Դաւիթ, ամէն քաղաքի Կարին, ամէն գետի Եփրատ չի կրնար ըսուիլ:

25. — Յատուկ անուններուն առաջին գիրը գլխաւոր գիր կը գրուի:

Հարցարան. — Որո՞նց կ'ըսուի հասարակ անուն. օրինակներ տո՛ւր եւ բացատրէ. — Որո՞նց կ'ըսուի յատուկ անուն. օրինակներ տո՛ւր եւ բացատրէ. — Ուրեմն անունը քանի՞ տեսակ է. — Յատուկ անուններուն առաջին գիրը ի՞նչպէս կը գրուի:

Հրահանգ 31. — Հետեւեալ հասարակ անունները անձի՞, կենդանիի՞ թէ իրի անուններ են, որոշեցէ՛ք բերանացի օրինակին պէս:

Գոռ, զիւնո, կարապ, հովիւ, մաւասի, ծիծեռնակ, շոգեմաւ, ֆարդիլ, աշարակ, դուռ, ջահ, ոստի, քազաւոր, ոսկկան, խունկ, վագր, բժիշկ, մամուլ, տուփ, հովանոց, ջրհանկիր, աւել, աւելածու, անես, պայռասակ:

Օրինակ. — Գոռ, հասարակ անուն կենդանիի:

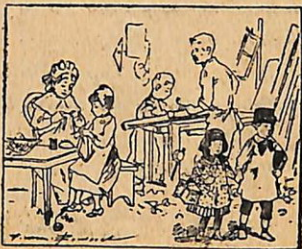
Հիւնո, հասարակ անուն անձի, եւն.:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ԻՄ ԸՆՏԱՆԻՔՍ

Ես ունիմ հայր, մայր, եղբայր մը և երկու քոյրեր: Ունիմ նաև մեծ հայր և մեծ մայր: Եղբայրս Գէորգը հայրիկիս հետ կ'աշխատի գործարանին մէջ. մայրիկս ալ տունին գործերը կը հոգայ, ճերմակեղէնները կը լուայ, կ'արդուկէ, մեր ճաշերը կը պատրաստէ: Քոյրս Յուլիանէն մայրիկիս կ'օգնէ: Մեր տունը բերա է: Ես Նարեկեան դպրոցը կ'երթամ պզտիկ քրոջս Մարիին հետ:

Խօսակցութիւն.— Որո՞նք են ձեր ընտանիքին անդամները. — Ըսէ՛ք անոնց անունները. — Ի՞նչ է ձեր ընտանիքին անունը. — Մեծ հայր կամ մեծ մայր ալ ունի՞ք — Ի՞նչ կ'ընէ ձեր հայրը. — Ի՞նչ կ'ընէ ձեր մայրը. — Ի՞նչ կ'ընեն ձեր եղբայրներն ու քոյրերը. — Ո՞րք կը բնակիր. — Ի՞նչ պարտքեր ունիք ձեր ծնողքին հանդէպ:

Հրահանգ 32.— Օրինակեցէ՛ք վերի հատուածը, ստորագծելով յատուկ անունները:

Հրահանգ 33.— Հետեւեալ յատուկ անունները անձի՞, երկի՞քի՞, քաղաքի՞, գետի՞ թէ լեռան անուններ են, որոշեցէ՛ք բերանացի օրինակին պէս:

Յիսուս, Գերմանիա, Մասիս, Մովսէս, Դանուբ, Վան, Ամասիա, Վահագն, Ռդիմպոս, Թուրքիա, Ալիս, Ֆրանսա, Լիբանան:

Օրինակ. — Յիսուս, յասուկ անուն անձի.

Գերմանիա, յասուկ անուն երկի, եւն:

Հրահանգ 34.— Գրեցէ՛ք թէ ո՛րք կը գտնուին հետեւեալ առարկաները:

Մահճակալը, արոտը, սեղանը, դարակը, հայելին, ջերմոցը:

Դգալը, պատասխալը, դանակը, կարսան, պնակը, գառար:

Գրիչը, գրչակալը, կաղամարը, մասիսը, ճերմակը, գիւրջը, X

Հրահանգ 35.— Այս վերի անունները յատուկ են թէ հասարակ. որոշեցէ՛ք բերանացի:

4

ԴԱՍ. — ԳՈՅԱԿԱՆԻՆ ՅՕԴԸ

26. — Խօսքին մէջ գոյականին իմաստը ճշդելու եւ որոշելու կը ծառայեն *ս, դ, և կամ ը* գիրերը որոնք անունին ծայրը կը կցուին. օրինակ՝

Գիրք, գօշի, անորոշ իմաստ ունին,

Գիրքս, գօշիս կը նշանակեն իմ գիրքս, իմ գօշիս,

Գիրքդ, գօշդ » » քու գիրքդ, քու գօշդդ,

Գիրքը, գօշին » » այն կամ անոր գիրքը, գօշին։

27. — Այս *ս, դ, և կամ ը* գիրերը կը կոչուին *յօդ*։

28. — Չայնաւոր տառով վերջացող բառերու կը կցուի եւ *յօդը*, իսկ բաղաձայնով վերջացողներուն՝ *ը* *յօդը*. օրինակ՝

Ոստրէ, ուսրէն, դանակ, դանակը։

Հարցաւան. — Ո՞ր գիրերը անունին ծայրը կը կցուին եւ ինչո՞ւ համար. օրինակներ տուր եւ բացատրէ. — Այս գիրերը ի՞նչ կը կոչուին. — Չայնաւորով վերջացող բառերուն ո՞ր *յօդը* կը կցուի քաղաձայնով վերջացողներուն՝ ո՞ր *յօդը*. օրինակներ տուր։

Հրահանգ 36. — Լրացուցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը յատուկ անուններով ու գրեցէ՛ք։

Մեր ֆաղափն անունը . . . *ե*. — Մեր քաղին անունը . . . *ե*.
— Մեր դպրոցը կը կոչուի . . . վարժարան. — Մեր եկեղեցին կը կոչուի . . . — Մեր ֆառանային անունն *ե* . . . — Մեր ուսուցչին անունն *ե* . . . — Մեր հայրենիքը կը կոչուի . . . :

Հրահանգ 37. — Հետեւեալ գոյականներէն յատուկ եւ հասարակ անունները որոշելով՝ զատ զատ սինականիւրու մէջ գրեցէ՛ք։

Իրիս, պարս, Մարմարա, Պետրոս, բուքակ, անկողին, եղդկիս, խոյ, Հնդկաստան, Պաֆու, կկու, անիւ, կաղին, թի, Արաքիս, ճճի, թիւացու, Նոյեմի, Էջմիածին, Արեւմիս, ջաճար, դիակ, Խոռեմ, Արեւիկա, հնչակ, օդապարիկ, Ասիա։

Հրահանգ 38. — Վերի անուններուն պէտքին համեմատ *Է* կամ *և* *յօդը* կցելով բերանացի կարդացէ՛ք օրինակին պէս։

Օրինակ. — Իրիսը, պարսը, Մարմարան, եւն։

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ.—ՓՈԳՐԻԿ ԱՊՈՒՇԸ

«Ես չեմ փափաքիր վարժարան
երթալ,
Կ'ըսէր Տիգրանիկ ձեռով մը խեռ,
սոնք,
«Շատ ձանձրալի են գըրելն ու
կարդալ,
«Բուրիկըս պզտիկ թո՛ղ սորվի
սսոնք» :

«Օ՛ն, իմ խարազան, չաչէ՛, զա՛րկ, ու դո՛ւն
«Փոքրիկ ձիս, յառա՛ջ, արշաւէ՛ վեր վար,
«Կեցցեն զբօսանք, խաղ ու ցնծութիւն,
«Ես կ'ուզեմ ըլլալ շրքեղ զօրավար» :

Բայց րսեմ ձեզի թէ վերջն ի՛նչ եղաւ .
Փոքրիկ ժրրաջան քոյրր՝ ոչ շատ ուշ
Սորվեցաւ կարդալ, գրել, հաշուել լաւ,
Մինչ Տիգրան դարձաւ պզտիկ մի ապուշ :

Թրգմ. Յ. Կ.

Հրահանգ 39.— Հետեւեալ խօսքերը գրեցէ՛ք, ստորագծելով
յօդ ունեցող գոյականները :

Հայրս ու մայրս շատ կր սիրեն զիս. — Այս աղջիկը հայր,
մայր չունի. — Մարդկային կեանքը կարճ է. — Զառէն կարճ կեանք
ունեցաւ. — Գրիչը ինծի տուր. — Ես գրիչ չունիմ. — Այս վարդը
կարմիր է. — ձերմակ վարդ ալ կայ. — Մեր այգին ղնդարձակ է. —
Տեսակս տեսակիդ հետ փոխե՛մք. — Ես տեսակ չեմ փոխեր :

Հրահանգ 40. — Հետեւեալ գոյական-ածականներով օրի-
նակին պէս խօսքեր կազմեցէ՛ք բերանացի :

Կանանց կաղնի, հաւասարիմ շուն, քարճ երկինք, անուշ գինի,
անշ գոշպայ, ապերախ կատու, դժբախ հայ :

Օրինակ — Կաղնին կանանց է, եւն :

Հրահանգ 41. — Յօդեր կցելով՝ ըսէ՛ք թէ ի՛նչ են հետեւ-
եալ գոյականները :

Յորեն, գարի, վարսակ, հաճար, կորեկ, յուրիս, ոսպ . . . եւն :

ԴԱՍ. — ԳՈՅԱԿԱՆԻՆ ԹԻԻԸ

29. Խօսքի մը գոյականը իր ձեւին համեմատ կա՛մ միայն մէկ անձի, մէկ իրի իմաստ կուտայ, կա՛մ մէկէ աւելի անձերու և իրերու. օրինակ՝

Վահրամ իր դասը սորվեցաւ,

Վահրամ իր դասերը սորվեցաւ:

Այս խօսքերէն առաջինին մէջ դասը միայն մէկ դասի իմաստ կուտայ, երկրորդին մէջ դասերը մէկէ աւելի դասերու իմաստ կուտայ:

30.— Երբ անուն մը մէկ անձ, մէկ անասուն կամ մէկ իր ցոյց կուտայ, եզակի կը կոչուի. օրինակ՝

Մարդ մը, ոչխար մը, պատռահան մը:

31.— Երբ անուն մը մէկէ աւելի անձեր, անասուններ կամ իրեր կը ցուցնէ, յոգնակի կը կոչուի, օրինակ՝

Մարդեր, ոչխարներ, պատռահաններ:

Հարցարան — Գոյականը միշտ մէ՞կ անձ կամ իր կը ցուցնէ. օրինակներով բացատրէ — Ի՞նչ է եզակին. օրինակ տուր. — Ի՞նչ է յոգնակին. օրինակ տուր:

Հրահանգ 42.— Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ անունները:

Եզակի.— Փայտ, ածուխ, մուխ, բոց, կրակ, մոխիր, վառարան, փուռ, հնոց, կիծառ, կրակաման:

Եոգնակի.— Փայտեր, ածուխներ, մուխեր, բոցեր, կրակներ, մոխիրներ, վառարաններ, փուռեր, հնոցներ, կիծառներ, կրակամաններ:

Հրահանգ 43.— Բերանացի ըսէ՛ք Թէ ի՞նչ տարբերութիւններ կը տեսնէք վերի անուններուն եզակի եւ յոգնակի ձեւերուն մէջ:

Հրահանգ 44.— Վերի անուններուն Թէ՛ եզակի Թէ՛ յոգնակի ձեւերուն **ս, դ, ք** յօդերը կցեցէ՛ք բերանացի, օրինակին պէս:

Օրինակ. — Փայտս, փայտդ, փայտը

Փայտես, փայտեդ, փայտերը:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ.—ԻՄ ՓԱՐԱԽՍ

Կնքահայրս տարեգլուխին ինծի պզտիկ փարախ մը բերաւ իբրեւ կաղանդի նուէր։ Անոր մէջ կայ աղուոր ձի մը որ Քոդոգ կը կոչուի, կով մը և իր հորթուկը, երկու ոչխարներ՝ իրենց սիրուն գառնուկներով, և այժ մը՝ իր ուլիկին հետ։ Սեւ շունը որ Մետոր կը կոչուի, իմ փոքրիկ հօտս կը պահպանէ։ Ես չատ անգամ կը խաղամ իմ փարախիս կենդանիներուն հետ և շատ կը զուարճանամ։

Խօսակցութիւն.—Ո՞վ ձեզի փարախ մը նուէր տուաւ. — Ո՞ր ժամանակ նուէր կուտան պզտիկներուն. — Որո՞նք են փարախիդ կենդանիները, տո՛ւր անունները — Ի՞նչ է հորթը, ի՞նչ է գառնուկը, ի՞նչ է ուլիկը. — Ոչխարի կամ այծի խումբերուն ի՞նչ կ'ըսուի. — Ո՞վ կ'առաջնորդէ հօտերը՝ արածելու. — Շունին պաշտօնը ի՞նչ է. — Մարդոց մօտ կամ տուներու մէջ ապրող կենդանիներուն ի՞նչ կ'ըսուի։

✕ **Հրահանգ 45.**—Օրինակեցէ՛ք վերի հատուածը եւ յոգնակի անունները որոշելով ստորագծեցէ՛ք։

Հրահանգ 46.—Ուսուցչին թելադրութեամբ ուղղագրեցէ՛ք մասեր վերի հատուածէն։

✕ **Հրահանգ 47.**—Բերանացի ըսէ՛ք թէ հետեւեալ անունները եզակի՞ են թէ յոգնակի։

Ոռիսակ մը, հաւեր, մկրաս մը, սանդուխներ, պահառաններ, պայուսակ մը, ձուկեր, կառք, երկաթներ, սիւներ, շապետ, գաւազան։

Հրահանգ 48.—Վերի անուններէն յոգնակիները եզակիի վերածեցէ՛ք։

Օրինակ.—Ձուկեր, եզակի՝ ձուկ—սանդուխներ՝ սանդուխ, եւն։

Հրահանգ 49.—Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը, շեղազիր եզակի անունները յոգնակիի վերածելով օրինակին պէս։

Եղբայրս իր գործը յաջող — Ո՞ր կ'երթաք, պարոն. — Մենք գիւղը պստեցանք. — Սովը տարի մը տեւեց. — Սեղանը վերցուցիք։

Օրինակ.—Եղբայրս իր գործերը յաջող, եւն։

ԴԱՍ. — ԳՈՅԱԿԱՆԻՆ ՇՈՒՈՎԸ

32.—Գոյականը իր տալիք իմաստին համեմատ ուրիշ ձեւեր ալ կ'առնէ. օրինակ՝

Անօթին հաց կ'ուզէ,

Առանց հացի չենք կրնար ապրիլ,

Մարդիկ հացով կը սնանին,

Հացի զատ կերկուր ալ պէտք է:

Այս չորս խօսքերուն մէջ ինչպէս կ'երեւի, միեւնոյն հաց անունը հացի, հացով, հացի ձեւերն առած է պարագային համեմատ:

33.—Անունի մը թէ՛ եզակիի, թէ՛ յոգնակիի մէջ այսպիսի ձեւերու փոխուիլը կը կոչուի անունին հոլովումը:

Հարցարան — Գոյականը ուրիշ ի՞նչ ձեւեր կ'առնէ. օրինակներ տուր եւ բացատրէ. — Ի՞նչ է հոլովումը:

Հրահանգ 50.—Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը, շեղագիր յոգնակի անունները եզակիի վերածելով:

Տէրը պիտի վարձարէ արդարները. — Տեսէ՛ք. Զարուհին ի՞նչ աղոտ խնձորներ ունի. — Ագարակին մէջ կը գտնուին կովեր, եզեր, այծեր, ոչխարներ, հաւեր, սագեր. — Բարեկամներ, ինծի մօտիկ բռի՛ք — Երբոր գարունը գալ, մանիօակները, սմբուլները, կակաւներն ու վարդերը կը բացուին հետզհետէ:

Օրինակ.—Տէրը պիտի վարձարէ արդարը, եւ:

Հրահանգ 51.—Հետեւեալ խօսքերն օրինակեցէ՛ք, ստորագծելով հոլովեալ անունները

Ամենուրեք օդ կայ. — Առանց օդի չենք կրնար ապրիլ. — Երկիրը օդով շրջապատուած է. — Շոգին օդէն աւելի քեքեւ է:

Ընկէ՛ք այսօր կառի մտանք. — Կառիով պսիլը հաճելի է. — Կառիին անիւր կոտրեցաւ. — Կառապանը կառիէն վար ինկաւ:

Սոխակները կը դայրայիկեն. — Պարտեզը շնուն կը սոխակներով. — Վարդիկն կը հետեւէր սոխակներուն. — Անկա չէր բաժնուէր սոխակներէն:

Հրահանգ 52. — Բերանացի որոշեցէ՛ք վերի հրահանգին բոլոր անունները եւ անոնց եզակի կամ յոգնակի ըլլալը.

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ՓՈՔՐԻԿ ԳՈՅՐԵՐԸ

Վ'երթան իրարու տըւած ձեռք
 ձեռքի,
 Զանոնք չես տեսներ երբեք
 առանձին,
 Միշտ նոյն ճամբայէն անոնք
 միասին
 Վ'երթան իրարու տըւած ձեռք
 ձեռքի:
 Երկու քոյրեր են փոքրիկ. սիրա-
 րասուն,
 Երէցն ըլլայ թէ՛ կրտսերը քըն-
 քոյն՝
 Հաւասարապէս բարի ու անոյ,
 Երկու քոյրեր են փոքրիկ սիրասուն:

Լաց, կըռիւ կամ քէն չունին բընաւին
 Տան մէջ կամ այլուր, և զըւթ, անվէճ՝
 Կը բաժնեն ամէն ինչն իրարու մէջ,
 Լաց, կըռիւ կամ քէն չունին բընաւին:

Թրգմ. Յ. Գ.

Վ.Ի.Գ.Ի. ՏԸ Լ.Ա.Բ.Ր.Ս.Տ

Հրահանգ 53.— Ըսէ՛ք թէ ուր կը գտնուին հետեւեալ առարկաները:

Ծննդայ, հոգ, գրակալ, աշտանակ, խաչ, աւեսարան, բուրվառ, խնկաւան, սաղաւարտ, շուրջառ. մոմ, մատուց, շապիկ, նշխար, սկիհ:

Հրահանգ 54. Վերի անուններէն յարմարաւորներով լրացցէ՛ք եւ զրեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը:

Քահանան գլուխը . . . դրաւ եւ կոնակը . . . առաւ. յուսարար . . . վառեց. դպիրները . . . հազան, սարկաւազը . . . շարժեցով խնկարկոթիւն ըրաւ. քահանան ձեռքը . . . բռնած . . . կարդաց:

Հրահանգ 55.— Հետեւեալ անուններով խօսքեր շինեցէ՛ք եւ զրեցէ՛ք օրինակին պէս:

Խնձորենի, ջանձնի, սալորենի, դեղձի, նարնջենի, բզնի,
 Օրինակ. — Խնձորենին խնձոր կուտայ, եւն:

ԴԱՍ. — ՀՈՒՆՎԵՐՆ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ԶԵԻՆ

34. — Անուններու հոլովման ամէնէն աւելի սովորական ձեւն է հետեւեալը, թէև ուրիշ ձեւեր ալ կան:

Եզակի		Յոգնակի
Ուղղական	} Վարդ	Վարդեր
Հայցական		
Սեռական	} Վարդի	Վարդերու
Տրական		
Բացառական	Վարդէ	Վարդերէ
Գործիական	Վարդով	Վարդերով
Ուղղական	} Սեղան	Սեղաններ
Հայցական		
Սեռական	} Սեղանի	Սեղաններու
Տրական		
Բացառական	Սեղանէ	Սեղաններէ
Գործիական	Սեղանով	Սեղաններով

Հարցաւան. — Անուններու հոլովման ամէնէն աւելի սովորական ձեւը ո՞րն է. հոլովէ՞ք «վարդ» եւ «սեղան» գոյականներն իբրեւ օրինակ. — Ուրեմն անունը քանի՞ հոլով ունի:

Հրահանգ 56. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ անունները ք կամ 6 յօղը կցելով անոնց, օրինակին պէս:

Դերձակի ասեղ, դարբինի մուրճ, հիւսնի ուրագ, յարսի հրաքան, հովիւի տիկնա, սափորի ածելի, ջուրհակի կկոց, կառապանի մտակ, մշակի քան, ձկնորսի ուղիք, փայտահասի տապար, այգեպանի յօռոց

Օրինակ. — Դերձակին ասեղը:

Հրահանգ 57. — Հետեւեալ խօսքերուն պարունակած հոլովեալ անունները որոշելով՝ յօղերն եւս ցոյց տուէ՛ք բերանացի:

Բաղաձիւն դռնակն անցաւ. — Գիրքերու մի՞ դասիր. — Ինչո՞ւ դասիկ կը ձանձրանաս. — Բերանով կ'ուտենք, աչքով կը տեսնենք. — ականկերով կը շինենք, սիրով կը հոգսնենք, մասերով կը շօշափենք. — Յիշուս մասնութեան Յուդայի. — Զար ընկերներու հետ մի՞ պստիր. — Դրիխ ծայրը կոտրեցաւ:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ .— ՀԱՍԿԱՅԻՆ, ԱՂՋԻԿ

Անսառապահին աղջիկը՝ Մարգրիտ, ամէն հունձի եղանակին հասկաքաղի կ'ելլէ։ Անիկա օրն ի բուն մէկիկ մէկիկ կը պտտի բոլոր հնձուած արտերը և ուշադրութեամբ կը հաւաքէ գետնէն բոլոր մնացած հասկերը։ Փոքրիկ հասկափաղդունին անոնցմով կը կապէ խուրճ մը զոր ուրախ զուարթ կը տանի իր մարիկին։ Այդ հասկերէն հանուած ցորենին ալիւրով յետոյ կը պատրաստեն գեղեցիկ ճերմակ բլիթ մը զոր ախորժով կ'ուտեն։ Մարգրիտ ստուգիւ ժրաջան աղջիկ մըն է և շատ կը սիրուի իր ծնողքէն։

Խօսակցութիւն.— Ո՞վ է Մարգրիտ. — Հունձքի եղանակին ի՞նչ կ'ընէ անիկա. — Ուրե՞ր կը պտտի, ինչե՞ր կը հաւաքէ. — Մարգրիտ որո՞ւ կը տանի իր քաղած հասկերը. — Այդ հասկերէն ի՞նչ կը հանեն. — Ալիւրով ի՞նչ կը շինեն. — Ո՞վ կը հնձէ ցորենի հասկերը. — Ինչո՞վ կը հնձէ. — Ցորենը հասկերէն ի՞նչպէս կը հանեն. — Ի՞նչպէս ալիւրի կը վերածեն. — Ալիւրով ի՞նչպէս հաց կը շինեն։

Հրահանգ 58.— Վերի հատուածին շեղազիր անունները օրինակեցէ՛ք, իւրաքանչիւրին առջեւ նշանակելով եզակի կամ յոգնակի ըլլալը։

Օրինակ.— Անսառապահին, եզակի. — Արտեր, յոգնակի, եւն։

Հրահանգ 59.— Ուսուցչին թելադրութեամբ ուղղագրեցէ՛ք մասեր վերի հատուածէն։

Հրահանգ 60.— Օրինակին պէս խօսքեր շինելով ըսէ՛ք թէ ինչ կը ղենն Հետեւեալ առարկաներուն մէջ։

Աղաման, դրամապանակ, գրադարան, կադամար, ծխափութ։

Օրինակ.— Աղամանին մէջ աղ կը դնեն, եւն։

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ԵՐԵՐ ՄԱՆԿԻԿ ԵՆՔ

Երբ մանկիկ մըն ենք նոր ելած ոտքի

Գայթելով ամէն մի քայլափոխի՝

Կը բռնենք զողակէն

Ձեռքը բարի մայրիկին :

Երբ քիչ մը մեծնանք, ծուռներն մեր կթոտ

Ա՛յ կ'ուժաւորին. յայնժամ հոս ու հող

Կ'երթանք կայառելէն

Մէկ քովիկէն մայրիկին :

Իսկ երբոր դառնանք չափահաս մեծ մարդ,

Ու քալենք ամուր քայլերով հանդարտ,

Կ'երկարենք վէսօրէն

Մեր բազուկը՝ մայրիկին :

ԹՐԳՄ. Յ. Գ

ՕՐ. Հ. Ս. ՊՐԷՍ

Հրահանգ 61.—Գրեցէ՛ք Թէ ինչի՛ անուններ են հետեւեալները:

Ոսկին, ածաքը, պղինձը, անաչը, զինգը, երկաթը, լուսնու-
կին, նիֆնը, արոյրը, պողպատը, կապարը . . . անուններ են:

Կաղնին, սօսին, նոճին, բարսին, կաղաւախին, եղելին, մայ-
րին, թզենին, կնձին, մրսնին, ծօսախը, ուռնին, թմրին, բեռնկնին,
դափնին . . . անուններ են:

Հրահանգ 62.—Վերի անունները յատուկ են Թէ հասարակ,
բերանացի ըսէք:

Հրահանգ 63.—Գրեցէ՛ք Թէ ի՛նչ կը կոչուին.

Հայոց նախահայրը, առաջին մարդը, առաջին կինը, դրախ-
տին յոս գետերը, Ադամին առաջին որդին. Հայոց առաջին ֆրիսոն-
եայ թագաւորը, Հայաստանի ամենաբարձր շէնքը, Թուրքիոյ մայրա-
քաղաքը, հայ գիրերը հնարողը:

Հրահանգ 64.—Այս անունները յատուկ են Թէ հասարակ,
բերանացի ըսէք:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ.—ՄԱՏՆԵՐԸ

Օր մը ճկոյթն ըսաւ.—«Մատնե՛մատ, անօթի եմ, հա՛ց կ'ուզեմ»,—«Ո՛ւրկէ ճարեմ», պատասխանեց մատնեմատը.—«Աստուած կուտայ», պատասխանեց երկար ու չէնսիրտ միջնամատը.—«Հապա եթէ չտա՞յ», վրայ բերաւ ցուցամատը.—«Կը գողնանք», ըսաւ հաստ ու կարճ բութը.

Աստուած զայս որ լսեց, զարկաւ ու բաժնեց բութ մատը միւս եղբայրներէն. Ատոր համար չորսը զատուեցան և բութը մինակ մնացած՝ կը ծառայէ այն միւս չորս մատներուն:

Խօսակցութիւն.—Օր մը ճկոյթն ի՞նչ ըսաւ մատնեմատին.—Մատնեմատն ի՞նչ պատասխան տուաւ.—Միջնամատն ի՞նչ ըսաւ.—Յուցամատը . . . — Բո՛ւժը . . . — Աստուած ի՞նչ ըրաւ բութին եւ ինչո՞ւ համար.—Ի՞նչ եղաւ հետեւանքը.—Գողութիւնը ներելի՞ է.—Ի՞նչ կ'ըլլայ հետեւանքը:

Հրահանգ 65.—Հետեւեալ եզակի անունները յոգնակիի վերածեցէ՛ք եւ գրեցէ՛ք օրինակին պէս:

Դպրոցին դռնը, տուփին կափախիչը, սուրին պատեանը, շիշին խիցը, ընկոյզին կեղեւը, գայլին մորթը:

Օրինակ.—Դպրոցներուն դռները եւն:

Հրահանգ 66.—Յետագայ անունները եզակիի վերածեցէ՛ք եւ գրեցէ՛ք օրինակին հետեւելով:

Հնոցներուն կրակները, յրճութեան ջուրերը, փեթակներուն մեղրերը, ծովերուն ձուկերը, ոսկորներուն ծուծերը, ծաղիկներուն հիւրերը, մարտիներուն հոգիները:

Օրինակ.—Հնոցին կրակը, եւն:

Հրահանգ 67.—Սրինակեցէ՛ք հետեւեալ անունները, իւրաքանչիւրին քով դնելով յաջորդ ածականներէն յարմարաւորները:

Դօշի, կօշիկ, փես, փողկապ, շապիկ, քաճկոն, տախտակ, վերարկու, պարեգոս, լիակ.

երկար, նեղ, կարմիր, մերմակ, նոր, հին, լայն, մեծ, սեւ:

Օրինակ.—երկար գօշի. եւն:

Սարգիս Բաղդա

Դ Ա Ս. — Դ Ե Ր Ա Ն ՈՒ Ն

35. — Խօսքին մէջ երբեմն հարկ կ'ըլլայ միեւնոյն գոյականը քանի մը անգամ յիշել. օրինակ՝

Բարնպակը օգտակար բոյս մըն է. բարնպակը տաք երկիրներու մէջ կը մշակուի, բարնպակով հագուստ կը շինեն :

Այս խօսքերուն մէջ բարնպակ գոյականը չկըրկնելու համար կրնանք նոյն խօսքը տարբեր կերպով ըսել. օրինակ՝

Բամպակը օգտակար բոյս մըն է որ տաք երկիրներու մէջ կը մշակուի և անով հագուստ կը շինեն :

Այստեղ որ, անով բառերը, ինչպէս կ'երեւի, բարնպակ գոյականին տեղ դրուած են չկըրկնելու համար :

36. — Այն բառերը որոնք խօսքերու մէջ գոյականի մը տեղ դրուած են, դերանուն կը կոչուին :

Հարցաւան — Խօսքին մէջ միեւնոյն գոյականը չկրկնելու համար ի՞նչ ընել հարկ է. օրինակներ տուր եւ բացատրէ՞. — Ո՞ր տեսակ բառերուն կ'ըսուի դերանուն :

Հրահանգ 68. — Հետեւեալ խօսքերը բաղդատելով իրարու հետ, որոշեցէ՛ք թէ ո՞ր բառերը դերանուն են եւ ո՞ր անուններուն տեղ դրուած են :

Առեւը աղբիւրն է յոյսի եւ ջերմութեան. երկրի վրայ կեանք կախում ունի արեւէն . արեւին շնորհիւ կ'ապրին բոլոր կենդանի կակներն ու բոյսերը. հիմ ժողովուրդները կը պաշտօնէին արեւը :

Առեւը աղբիւրն է յոյսի եւ ջերմութեան. երկրի վրայ կեանք կախում ունի անկէ. անոր շնորհիւ կ'ապրին բոլոր կենդանի կակներն ու բոյսերը. հիմ ժողովուրդները կը պաշտօնէին զայն :

Հրահանգ 69. — Գրեցէ՛ք թէ ինչի՞ անուններ են հետեւեալները :

Ձուագեղը, խոտիկը, ապուրը, եղիմձը, հատիսան, կարկանդակը, դդմանը, փաքուրիկը . . . անուններ են :

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ԲԱՐԻ ԶԱՒԱԿ ՄԸ

Յովհաննէսի մայրը շատ տխուր էր: Անիկա արցունքէն կարմրած աչքերը կը սրբէր: Յովհաննէս ինք իրեն ըսաւ. «Մայրիկը կ'երեւի թէ կը մտածէ փոքրիկ ֆրոջս վրայ որ հիւանդ է. պարտիմ զինք մխիթարել»: Այն ատեն Յովհաննէս իր դաստէսակը առնելով և զայն մայրիկին ցուցնելով՝ «Նայէ՛, ըսաւ, երկու բարենիշ ստացայ դպրոցը. դո՞ւ ես»: Մայրիկը՝ երջանիկ իր զաւկին բարի սիրտը տեսնելուն, ժպտեցաւ անոր և զանի գրկեց:

Խօսակցութիւն.—Յովհաննէսի մայրն ի՞նչ վիճակ ունէր եւ ի՞նչ կ'ընէր.—Յովհաննէս ինք իրեն ի՞նչ ըսաւ.—Յովհաննէս յետոյ ի՞նչ ըրաւ.—Մայրիկն ի՞նչ ըրաւ Յովհաննէսի.—Ի՞նչ բան կ'ուրախացնէ մեր ծնողքը.—Ի՞նչ բան կը տրտմեցնէ զանոնք:

Հրահանգ 70.—Բերանացի որոշեցէք թէ վերի հատուածին պարունակած շեղազիր բառերը անո՞ն են թէ դերանուն:

Հրահանգ 71.—Ուսուցչին թելադրութեամբ ուղղագրեցէք մասեր վերի հատուածէն:

Հրահանգ 72.—Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը, ստորագծելով դերանունները:

Մե՛ղջ այն մանուկին որ ծոյղ է, անոր վախճանը գեշ կ'ըլլայ. —Կը ճանչնաս այն մարդը որուն հետ կը պստէի. —Չեմ ճանչնար զանի.—Զգուշացէ՛ք անկէ, ան գեշ մարդ է.—Ի՞նչ եղաւ շունը զոր ունէիր.—Այս տղան բարի է, ասոր հետեւեցիք, միշտ չար է:

Հրահանգ 73.—Գրեցէք թէ ինչի՞ անուններ են հետեւեալները: Վարդը, շուշանը, անուշը, մանիշակը, յաւիկը, եղեւանին, ևարգիսը, անմեղուկը, շահոյրանը, կակաչը, մեծագիկը . . . անուններ են:

ԴԱՍ. — ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆ

37.—Մարդ ինք իր վրայ խօսելու ատեն իր անուշին տեղ կ'ըսէ եւ. օրինակ՝ եւ ուրախ եմ:

Դիմացի անձին խօսելու ատեն անոր անունին տեղ կ'ըսէ դուն. օրինակ՝ դուն ուրախ ես:

Ուրիշ անձի մը վրայ խօսելու ատեն անոր անուշին տեղ կ'ըսէ ան. օրինակ՝ ան ուրախ է:

Ուրեմն եւ, դուն, ան բառերն ալ դերանունն են:

38.—Այն դերանունները որ անձերու անուններուն տեղ կը դրուին, կը կոչուին անձնական դերանուն:

39.—Անձնական դերանունները երեք դէմք ունին.

Առաջին դէմքի դերանուններ են եւ, մեկ:

Երկրորդ դէմքի դերանուններ են դուն, դու:

Երրորդ դէմքի դերանուններ են ան, անիկա, ինկ, անոնկ, իրեմկ:

Հարցարան.—Մարդ ինք իր վրայ խօսելու ատեն իր անուշին տեղ ի՞նչ կ'ըսէ.—Դիմացի անձին ի՞նչ կ'ըսէ.—Ուրիշ անձի մը ի՞նչ կ'ըսէ. օրինակներ տո՛ւր.—Ուրեմն եւ, դուն, ան ի՞նչ են. ի՞նչ կը կոչուին անձերու անուններուն տեղ դրուած դերանունները.—Անձնական դերանունները քանի՞ դէմք ունին.—Որո՞նք են առաջին դէմքի դերանունները.—Որո՞նք են երկրորդ դէմքիները.—Որո՞նք են երրորդ դէմքիները:

★ **Հրահանգ 74.**—Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը, ստորագծելով անձնական դերանունները:

Եւ երկու մասիս ունիմ, դուն քանի՞ հաս ունիս.—Մեմկ գիւղ պիտի ետքամ, դուք ալ պիտի ետքա՛մ.—Ան յանգամս գործեց, եւ պատժուեցաւ, դուն ալ զուարճացաւ.—Մեմկ առաջին կարգի աշակերտ եմ, դուք երկրորդ կարգի, անոնկ երրորդ կարգի.—Հայրս շատ բարի է, ինկ միայն կ'աշխատի եւ կը հոգայ բոլոր ընտանիքը, եւ դեռ դպրոց կ'երթամ:

Հրահանգ 75.—Վերի հրահանգին անձնական դերանուններուն ի՞նչ դէմք ըլլալը որոշեցէ՛ք բերանացի:

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ՎԱՐԴԱՐՈՅՐ ԾՂՈՏԸ

— «Ո՛ւրկէ կուգայ անուշաբոյր
 Հոտը զոր շուրջըդ կը սըփռես,
 Ըսէ՛ ինծի, ի՞նչ ես, քո՛յր»,
 Հարցուց ծծմօրն իր քով ինկած ծղօտի մը,
 — «Ես խոտ մըն եմ անշուք տեսքով,
 Ըսաւ ծղօտն, այլ քիչ մ'ատեն
 Բընակեցայ վարդին քով»:
 Լաւ ընկերն ալ վարդ մ'է տղա՛ք, որմէ կ'օգտուիք,
 Թէ լաւ ընկեր ունիք ձեր մօտն ու քովիկ:

Թրգմ. Յ. Գ.

Խօսակցութիւն.—Արտի ծծմօրին քով ի՞նչ ինկած էր. —
 Ծղօտն ինչ կը բուրէր. — Ի՞նչ հարցուց ծծմօրը՝ ծղօտին. — Ծղօտն
 ի՞նչ պատասխանեց. — Լաւ ընկերն ինչի՞ կը նմանի. — Ի՞նչ օ-
 գուտ կը քաղէր լաւ ընկերներն ունենալով:

Հրահանգ 76.—Հետեւեալ անունները յարմարութեան հա-
 մեմատ օրինակին պէս իրարու միացուցէք եւ գրեցէք:

Արօր, սուր, աղեղ, կացին, ջրհան, հրացան, քնդանօր, կօշիկ,
 ժամացոյց:

Երախակալ, մէս, խոփ, քրքակ, ներքան, ծորակ, սլաք, ոռոմբ,
 կոբ:

Օրինակ.—Արօրին խոփը, եւ:

Հրահանգ 77.—Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը.

Ես առողջ եմ	Մենք առողջ ենք
Դու առողջ ես	Դուք առողջ էք
Ան առողջ է	Անոնք առողջ են:

Հրահանգ 78.—Վերի խօսքերուն պէս վեց մեւերով բերա-
 նացի ըսէք հետեւեալ խօսքերը:

Ես խաչ եմ . . . Ես մանուկ եմ . . . Ես զուարթ եմ . . . :

ԴԱՍ. — ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ

40. — Դերանուններն ալ անուններու պէս ունին եզակի և յոգնակի, ինչպէս նաև հոլովում:

41. — Անձնական դերանունները կը հոլովուին հետեւեալ կերպով:

Ա. Դ Ի Մ Ք

	Յգակի	Յոգնակի
Ուղղական	Ես	Մենք
Հայցական	Զիս	Մեզ
Սեռական	Իմ	Մեր
Տրական	Ինձի	Մեզի
Բացառական	Ինձմէ	Մեզմէ
Գործիական	Ինձմով	Մեզմով

Բ. Դ Ի Մ Ք

	Յգակի	Յոգնակի
Ուղղական	Դուն	Դուք
Հայցական	Իեզ	Ձեզ
Սեռական	Իու	Ձեր
Տրական	Իեզի	Ձեզի
Բացառական	Իեզմէ	Ձեզմէ
Գործիական	Իեզմով	Ձեզմով

Գ. Դ Ի Մ Ք

	Յգակի	Յոգնակի	Յգակի	Յոգնակի
Ուղղ.	Ինք	Իրենք	Ան, անիկա	Անոնք
Հայց.	Ձինք	Ձիրենք	Ձանի, զանիկա	Ձանոնք
Սեռ.	Իր	Իրենց	Անոր	Անոնց
Տրակ.	Իրեն	Իրենց	Անոր	Անոնց
Բաց.	Իրմէ	Իրենցմէ	Անկէ	Անոնցմէ
Գործ.	Իրմով	Իրենցմով	Անով	Անոնցմով

Հարցաւան. — Դերանուններն ալ անուններու պէս թիւ եւ հոլով ունին. — Անձնական դերանունները ի՞նչպէս կը հոլովուին. — Հօլովէ՛ Ես զի՛րանունը. — Հօլովէ՛ դուն զԵ՛րանունը. — Հօլովէ՛ ինձ զԵ՛րանունը. — Հօլովէ՛ ան, անիկա զԵ՛րանունը:

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ԱՂԶԻԿՆ ՈՒ ԹՈՉՆԻԿԸ

— «Եկո՛ւր ինձի, Թռչնի՛կ սիրուն,
Տե՛ս վանդակը սա զարդարուն,
Եւ պտուղներն, ու ցօղաթուրմ
Ծաղիկները զոր ես առտուն

Քեզի համար քաղեցի» :

— «Ես կ'ապրիմ գո՛հ ու կ'ուզեմ
միշտ

Թռչիլ լեռ, սար աղաւ անվիշտ,
Իմ խեղճ բունիկս է լաւագոյն
Քան քու վանդակդ այդ շողշողուն,

Պզտի՛կ աղջիկ խելացի» :

Թրգմ. Յ. Գ.

ՏԸ ՎՈՒՍԱ

Խօսակցութիւն — Ի՞նչ բաւ աղջիկը Թռչնիկին. — Ի՞նչ կը
պահեն վանդակի մէջ. — Ի՞նչ պատասխանեց Թռչնիկը. — Թռչնիկին
պատասխանը իրաւացի՞ էր Թէ ոչ :

Հրահանգ 79. — Վերի ոտանաւորին շեղագիր դերանունները
ո՞ր անուններուն տեղ զրուած են, որոշեցէ՛ք բերանացի :

Հրահանգ 80. — Յետագայ խօսքերուն պակասները լրացուցէ՛ք
պէտք եղած անուններով :

Գրավաճառը . . . կը ծախէ. — Ածխավաճառը . . . կը ծախէ.
— Նպարավաճառը . . . կը ծախէ. — Վաճառականը . . . կը ծախէ
— Մրգավաճառը . . . կը ծախէ. — Հացավաճառը . . . կը ծախէ. —
Հանդերձավաճառը . . . կը ծախէ :

Հրահանգ 81. Հետեւեալ անունները իրարու քով դրէ՛ք
յարմարութեան համեմատ, օրինակին պէս եւ գրեցէ՛ք :

Մզկիթ, աշատակ, լեռ, տուն, սեմեակ :

Կասար, գմբէթ, քանիք, առաստաղ, գագար :

Օրինակ. — Մզկիթին գմբէթը, եւն :

Հրահանգ 82. Հետեւեալ խօսքերուն անմական դերանուն-
ները եւ անոնց թիւերն ու դէմքերը որոշեցէ՛ք բերանացի :

Ես տեսայ, դուն տեսար, աւ տեսաւ. — Իմ տունս, մեր տունը,
իր տունը. — Քեզի կ'ըսեմ. անոնց կ'ըսեմ, ինձի ըսէ. — Իրմէ առի,
մեզմէ առի, անոր տուի. — Ձիս քո՞ղ տու, մեզ մանցայ, զինք մանց-
ցայ. — Այս գործը միայն ինձմով, մեզմով չի լրանար.

ԴՍՍ. — ՈՐԱԿԱԿԱՆ ԱԾԱԿԱՆ

42. — Այն ածականները որոնք իրենց քովի գոյականին որպիսութիւնը կամ աղէկ գէշ մէկ յատկութիւնը կը ցուցնեն կը կոչուին *որակական ածական*. օրինակ՝

Սեւ կատու, պարկեշտ աղջիկ, ևն:

Այստեղ սեւ, պարկեշտ ածականները կասու և աղջիկ գոյականներուն որպիսութիւնն ու յատկութիւնը կը ցուցնեն. հետեւաբար *որակական ածական* են:

43. — Որակական ածականը գտնելու համար գոյականին վրայ պէտք է ընել ինչպիսի հարցումը. օրինակ՝
Ի՞նչպիսի կատու, — սև:

Ի՞նչպիսի աղջիկ, — պարկեշտ:

Հարցաւան.—Ո՞ր ածականներուն կ'ըսուի որակական ածական. օրինակներ տուր եւ բացատրէ.—Որակական ածականը զրտնելու համար ի՞նչ հարցում պէտք է ընել. օրինակներով բացատրէ.

Հրահանգ 83 — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ որակական ածականները, իւրաքանչիւրին առջեւ զրելով աղէկ Թէ գէշ յատկութիւն ցուցնելը:

Ծոյլ, աշխատասէր, քաղի, չար, զգեղ, գեղեցիկ, աղօթ, մեհաբոյր, հմազանդ, ըմբոս, յիմար, իմաստուն, անշնորհ, շնորհալի, առիւտ, անխառ, ուշիմ, ապուշ, անկեղծ, կեղծաւոր, մրիմ, լուսաւոր, փայլող, դառն, փաշ, սկար:

Օրինակ.—Ծոյլ, գեշ յատկութիւն կը ցուցնէ,

Աշխատասէր, աղիկ յատկութիւն կը ցուցնէ:

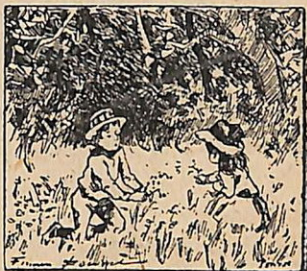
Հրահանգ 84. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ բառերը, ստորագծելով որակական ածականները:

Յամառ տղայ, շողշողուն աղամանդ, պայծառ արեւ, խորունկ ծով, կրօն դիմ, փառաւոր պարս, ողորմած Աստուած, դարբար մարգագետին, խիս անառ, ընդարձակ դաշտ, համով կերակուր, դանդաղ եղ, արընքաց մի, ջափ ջուր, Յովսէփ գեղեցիկ:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ՊՏՈՅՏ ՄԷ

Երէկ երկար պտոյտ մը կատարեցինք մօտակայ անտառին մէջ, ծաղիկ քաղելու համար: Օգը պայծառ եւ հաճելի էր: Անուշաբոյր և մեղմիկ զեփիւռ մը կ'օրօրէր ծառերուն խիտ ճիւղերը. որոնց մէջէն առոյգ շիկահաւը կ'երգէր գուարթօրէն: Գոյրս կապեց մանիշակի սքանչելի փունջ մը, զոր ինք չատ կը սիրէ: Ես հաւաքեցի երիցուկներ, հոտաւէտ սմբուկներ և ուրիշ գունագեղ ծաղիկներ:

Խօսակցութիւն.— Ի՞նչ է անտառը. — Անտառի մէջ պտոյտ կատարած էք.— Պատմեցէք ձեր կատարած մէկ պտոյտը. — Ի՞նչ թռչուններ կը ճանչնար.— Ի՞նչ յատկութիւններ ունին անոնք. — Ի՞նչ ծաղիկներ կը ճանչնար.— Ի՞նչ յատկութիւններ ունին անոնք:

Հրահանգ 85.— Օրինակեցէ՛ք վերի հատուածը, ստորագծելով որսկական ածականները:

Հրահանգ 86.— Ուսուցչին թելադրութեամբը ուղղադրեցէ՛ք մասեր վերի հատուածէն:

Հրահանգ 87.— Ըսէ՛ք թէ ի՞նչ կը կոչուի:
Այն որ երես կ'ածիլէ, այն որ ոյխար կ'արածէ, այն որ ուրիշներու վրայ կ'իշխէ, այն որ զեմք կը կրէ, այն որ մարդ կը կողոպտէ:

Հրահանգ 88.— Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը:

Ես ֆաջ եղայ	Մեմք ֆաջ եղանք
Դուն ֆաջ եղար	Դուք ֆաջ եղաք
Ան ֆաջ եղաւ	Անոնք ֆաջ եղան

Հրահանգ 89.— Վերի օրինակին պէս վեց ձեւերով ըսէ՛ք բերանացի հետեւեալ խօսքերը:

Ես մանուկ եղայ, ես զուարթ եղայ, ես ծիւղ եղայ:

ԴԱՍ. — ՅՈՒԱԿԱՆ ԱԾԱԿԱՆ

44. — Ածականներ ալ կան որ իրենց քովի գոյականին քանի՛ հատ ըլլալը կը ցուցնեն և կը կոչուին քուսական ածական. օրինակ՝

Երկու ձի, ասը խնձոր, ևն :

Այս բառերուն մէջ երկու, ասը թուական ածական են որովհետեւ ձիուն և խնձորին քանի՛ հատ ըլլալը կը ցուցնեն :

45. — Մէկէն սկսեալ բոլոր թիւերը թուական ածական են :

46. — Թուական ածական են նաեւ այն բառերը որոնք գոյականին քաններորդ ըլլալը կը ցուցնեն. օրինակ՝ Երկրորդ կարգ. չորրորդ աշակերտ, ևն :

Այս բառերուն մէջ երկրորդ, չորրորդ թուական ածական են, զի կարգին և աշակերտին քաններորդ ըլլալը ցոյց կու տան :

47. — Թուական ածականները կ'որոշուին գոյականին վրայ ընելով ֆանի՞ և ֆաներորդ հարցումները :

Հարցաւորում.—Ո՞ր ածականները թուական ածական կը կոչուին. օրինակներով բացատրէ.—Որո՞նք են թուական ածականները.—Դե՞ռ ուրիշ ի՞նչ տեսակ բառեր թուական ածական են. օրինակներով բացատրէ. — Ի՞նչ հարցումներով կ'որոշուին թուական ածականները. օրինակներ տուր:

Հրահանգ 90.—Հետեւեալ խօսքերու շեղագիր ածականներուն որակական կամ թուական ըլլալը որոշեցէ՛ք, պէտք եղած հարցումներով:

Ես իիճց խոճոր մարիմջ ունիմ.—Մեր կառիը կը ֆաշեն երկու հուժկու երիվարներ.—Յիսուս ճառներկու հաւատարիմ աշակերներ ունի.—Մեր քաղիմ միջ կան երեք հոյակապ տուններ:

Հրահանգ 91.—Հետեւեալ խօսքերը լրացուցէ՛ք յարմար որակական ածականներով:

Առիւծը . . . Կ.—Երկարը . . . Կ.—Շուշանը . . . Կ.—Ապակին . . . Կ.—Հորը . . . Կ.—Դանակը . . . Կ.—Շուռը . . . Կ.:

Օրինակ.—Առիւծը հզօր Կ:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ՄԵՐ ԴՊՐՈՅԸ

Մեր դպրոցին մէջ կան հարիւր քսան աշակերտներ : Ունինք մէկ տնօրէն և ինը ուսուցիչ : Աշակերտները բաժնուած են հօթը կարգերու . ես երկրորդ կարգին չորրորդ աշակերտն եմ : Մեր կարգին առաջին աշակերտն է Զարեհ զոր շատ կը սիրեմ : Այս տարի քերականութեան սկսանք . ես կը կարդամ աշխարհաբարի քերականութեան առաջին գիրքը , մեծ եղբայրս Վահանը որ երրորդ կարգէն է , կը կարդայ քերականութեան երկրորդ գիրքը . հօրեղբորորդիս Տիգրանը որ հինգերորդ կարգէն է , կը կարդայ քերականութեան երրորդ գիրքը : Երէկ , ութ նոր աշակերտներ ալ եկան մեր դպրոցը :

Հրահանգ 92.— Օրինակեցէ՛ք վերի հատուածը , ստորագծելով թուական ամսականները :

Հրահանգ 93.— Հետեւեալ անուններուն քով դրէ՛ք յարմար որակականները՝ վարի ամսականներէն , եւ զրեցէ՛ք օրինակին պէս :

Գինի , ձիւն , մելան , ոսկի , երկինք , մոխիր , խոտ , ամուշ :

Դեղին , գորշ , անումակ , մանիշակագոյն , սեւ , կարմիր , կանաչ , կապոյտ :

Օրինակ. — Կարմիր գինի , եւն :

Հրահանգ 94. Հետեւեալ անունները յարմարութեան համեմատ իտարու քով դրէ՛ք եւ զրեցէ՛ք օրինակին պէս :

Ծեփիչ , շեփոր , դոշակ , աղօրիք , ցնցուղ , ճոկան , գաւազան :

Պարտիզպան , վարդապետ , զինուոր , գիշերապահ , ջաղացպան , որմնադիր , փողաճար :

Օրինակ. — Որմնադիրին ծեփիչը , եւն :

Հրահանգ 95.— Վերի հրահանգը բերանացի կրկնեցէ՛ք , յօդերը զեղջելով :

Օրինակ. — Որմնադիրի ծեփիչ , եւն :

ԴԱՍ. — ՅՈՒՑԱԿԱՆ ԱԾԱԿԱՆ

48. — Կան քանի մը ածականներ ալ որոնք իրենց քովի գոյականը ցուցնելով որոշելու կը ծառայեն և կը կոչուին ցուցական ածական. օրինակ՝

Այս մարդը, այն տունը, ևն։

Այս բառերուն մէջ այս, այն ցուցական ածական են, զի կը ցուցնեն թէ ո՞ր մարդը կամ ո՞ր տունն է որուն վրայ կը խօսինք։

49. — Գլխաւոր ցուցական ածականներն են այս, այդ, այն։

Հարցաւոր.— Ո՞ր ածականները ցուցական կը կոչուին. օրինակներով բացատրէ.— Որո՞նք են գլխաւոր ցուցական ածականները։

Հրահանգ 96.— Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ բառերը, օրինակին պէս իւրաքանչիւր գոյականի քով կրկնելով այս, այդ, այն ցուցականները։

Այս կաւիճը, այս կողովը, այս գուշակն, այս փողոցը, այս օրհորը, այս մասանին, այս պսակը։

Օրինակ.— Այս կաւիճը, այդ կաւիճը, այն կաւիճը, ևն։

Հրահանգ 97.— Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը, յարմար թուական ածականներով լրացնելով պակասները։

Մեկ ունիւմ . . . ալիւր, . . . ականչներ, . . . քերան, . . . ֆիք, . . . ձեռքեր, և . . . ոտքեր.— Մեր ձեռքերուն վրայ կան . . . մատեր.— Շաքարը . . . օր է, ամիսը . . . օր է, տարին . . . շաքար է, տարին . . . ամիս է.— Տարին . . . եղանակ ունի, զարուն, ամառ, աշուն, ձմեռ.— Տարուան առաջին ամիսն է Յունվարը, . . . ամիսն է Փետրվարը, . . . ամիսն է Մարտը, . . . ամիսն է Ապրիլը, . . . ամիսն է Դեկտեմբերը։

Հրահանգ 98. Հետեւեալ անուններուն քով զրէք եւ զրեցէք յարմար որակականները վարի ածականներէն։

Մեղր, ֆացախ, սոխ, պղպեղ, բոյն, բանիւր, կերակուր։

Կծու, շնի, քրու, աղի, անուշ, բարկ, անյի։

Օրինակ.— Անուշ մեղր, ևն։

Հրահանգ 99.— Վերի ածականներուն քով զրէք ուրիշ յարմար մէյմէկ գոյականներ։

Օրինակ.— Կծու սխտր, ևն։

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ՆԱՐԻՆՋԸ

Միհրանիկ խածաւ մի նարինջ աղւոր .

«Օհ, գոչեց իսկոյն, զայրալից, սըրտ-
նեղ,

Ինչքան լեղի է, մինչդեռ շատ համեղ
Կը կարծեն մարդիկ, ասի իրաւ որ

Ճաշակուելիք պտուղ չէ» :

«Կը սխալիս, ըսաւ, հայրիկն անդիէն,

Վերցո՛ւր անգամ մը նուրբ կեղեւն աղւոր

Եւ պիտի գտնես մէջը մեղրածոր,

Ու շուտով պիտի հասկնաս այն պտեն

Թէ ի՛նչ համեղ նարինջ է» :

Մի՛ դատէ՛ք բան մը արտաքին տեսքէն :

Թրգմ. Յ. Կ.

✕ **Հրահանգ 100.** — Հետեւեալ խօսքերուն մէջի ցուցական
ածականները որոշեցէք բերանացի .

Այն գետը ծանծաղ է. — ձանցա՞ր այս տղան. — Ես պիտի գնեմ
այդ խաղալիքը. — Այս սիրուն պուպիկը որո՞ւնն է. — Ա՞յս գիրքը կ'ու-
զեմ քե այն գիրքը. — Դուք այդ ծոյլ տղային մի՛ նայիք. — Այս աղջկան
անունն է Աստիկ, այդ աղջկան անունն է Զարուհի, այն աղջկան
անունն է Նուարդ :

Հրահանգ 101. — Ուսուցչին թելադրութեամբ ուղղագրե-
ցէք մասեր վերի ոտանաւորէն :

✕ **Հրահանգ 102.** — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ անունները,
որոշելով թէ ինչո՞ւ անուն են անոնք :

Օղբ, մատակն, ապարանջանը, մանեակը . . . անուններ են :

Հրահանգ 103. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը :

Ես գուարք պիտի ըլլամ Մենք գուարք պիտի ըլլանք

Դուն գուարք պիտի ըլլաս Դուք գուարք պիտի ըլլաք

Ան գուարք պիտի ըլլայ Անոնք գուարք պիտի ըլլան

Հրահանգ 104. — Վերի օրինակին պէս վեց ձեւով բե-
րանացի ըսէք յետագայ խօսքերը :

ԴԱՍ. — ԱՆՈՐՈՇ ԱԾԱԿԱՆ

50. — Կարգ մը ածականներ ալ իրենց քովի գոյականը անորոշ կը թողուն և կը կոչուին անորոշ ածական. օրինակ՝

Կառք մը, միւս մարդը, ուրիշ գիրք:

Այս բառերուն մէջ մը, միւս, ուրիշ անորոշ ածական են, որովհետեւ ո՛ր կառք, ո՛ր մարդը, ո՛ր գիրք լինելը չեն կրնար որոշել:

51. — Գլխաւոր անորոշ ածականներ են ամէն, բոլոր, մը, ուրիշ, միւս, քանի մը, որ, ինչ, որեւէ, նոյն, իւրաքանչիւր, են:

Հարցարան.— Ո՞ր ածականները անորոշ կը կոչուին. օրինակներ տուր եւ բացատրէ. — Որո՞նք են զլրատող անորոշ ածականները:

✕ **Հրահանգ 105.**— Օրինակեցէ՛ք յետագայ խօսքերը, ստորագծելով անորոշ ածականները:

Հիւր մը եկաւ. — Ամէն բոլորն բոլորն ունի. — Ի՞նչ կերակուր որ կուգես, պատասխան Կ. — Այս տեսակը իմինս Կ. միւս տեսակը Զարեհինն Կ. եւ ուրիշ տեսակ չունիմ. — Ո՞ր տունը կը բնակիս. — Բոլոր քաղաքներն ունի կալ. — Ես քանի մը գրիչ ունիմ. — Սպասեցիմք բայց որեւէ մարդ չեկաւ. — Իւրաքանչիւր աշակերտ կատարեալ Կ իր պատրաստ. — Երեկ տարօրինակ կենդանի մը տեսայ. — Ես ալ տեսայ նոյն կենդանին:

✕ **Հրահանգ 106.**— Հետեւեալ անուններով խօսքեր կազմեցէ՛ք օրինակին պէս.

Զանգակ եւ շնորհակ. քանակի եւ ծակ, նաւ եւ դէկ, մականոյ՛ եւ թիակ, կառք եւ անիւ. դաշնակ եւ լիւր:

✕ **Օրինակ.**— Զանգակը շնորհակ ունի, եւն:

Հրահանգ 107. Օրինակեցէ՛ք յետագայ ածական-գոյականները, կէտերուն տեղ դնելով ուրիշ յարմար գոյականներ:

Կոր շուսին
Քառակուսի սեղան
Բարձր ծառ
Յաճ տուն
Խորունկ ծով
Ծանծաղ գետ
Տափ թիչ

Կոր սեղան
Քառակուսի . . . ,
Բարձր . . .
Յաճ . . .
Խորունկ . . .
Ծանծաղ . . .
Տափ . . .

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ԱՆՁՐԵՒՈՑ ՈՐ ՄԸ

Զարմինէ փողոցին մէջ տեղատարափ անձրեւի բռնուելով՝ հովանոցը բացաւ՝ ինքզինք անձրեւէն պահպանելու համար: Քիչ մը անդին տեսաւ իրենց զրացիին աղջիկը որ առանց հովանոցի՝ անձրեւին տակ կը թրջէր: Ամիջապէս քովը գնաց և թեւն անոր թեւին անցընելով՝ զանի եւս պատասպարեց իր հովանոցին տակ և երկուքը միասին շարունակեցին իրենց ճամբան:

Զարմինէ ուրիշներու վիճակին հոգածու՝ խիստ բարեսիրտ աղջիկ մըն է. անոր համար՝ ձեռքէ չի փախցներ ամէնէն պզտիկ առիթն իսկ՝ ուրիշներուն օգնելու:

Խօսակցութիւն.—Ի՞նչ պատահեցաւ Զարմինէի.—Զո՞վ տեսաւ քիչ մը անդին.—Ի՞նչ օգնութիւն ըրաւ զրացիին աղջկան. — Զարմինէ ի՞նչպիսի աղջիկ մըն է. — Պզտիկ բարիքները կամ օգնութիւններն ալ արժէք ունին.—Ի՞նչպէս կարելի է սովորիլ առաքինութեան:

Հրահանգ 108.—Իւսուցչին թելադրութեամբ ուղղագրեցէք մասեր վերի հատուածէն:

Հրահանգ 109.—Օրինակեցէ՛ք յետագայ ածական գոյականները, կէտէրուն տեղ ղնելով ուրիշ յարմար ածականներ:

Դիւրաբեկ ապակի	Թափանցիկ ապակի
Պայծառ լոյս	... .. լոյս
Ընճամի կենդանի	... .. կենդանի
Ոսկեգօծ շորայ	... .. շորայ
Սպիտակ շուշան	... .. շուշան
Յից ապառաժ	... .. ապառաժ

× **Հրահանգ 110.**—Ըսէ՛ք թէ ի՞նչ կը կոչուի:

Այն որ բամպակ կը գզի, այն որ դուռ կը պահպանէ, այն աղջիկը որ ծառայութիւն կընէ, այն որ պատ կը շինէ, այն որ ֆառ կը կոփէ, այն որ դեղ կը պատրաստէ, այն որ կ'եփէ:

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ԾԱՂԻԿՆԵՐՈՒՆ ՔՈՒՆԸ

Ծաղիկներն ո՞ւր գընացին :
 — Լուռ՝ կը ննջեն հողին տակ,
 Ձմեռն ի բուն ծածկըւած
 Ձիւն վերմակով ըսպիտակ :
 Կուգայ արեւն գարնային
 Իր շողերով կենդանի,
 Եւ ձմեռուան ցուրտին հետ
 Ձիւն վերմակը կը տանի :
 Ելէ՛ք, տղա՛ք, նայեցէ՛ք
 Քուռ-ծաղիկներն կ'արթնան,
 Դուրս կը հանեն գլուխնին
 Եւ աչուկնին կը բանան :

ԼՈՒՍԱՐԵՐ

Հրահանգ 111. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը, ստորագծելով դերանունները :

Ես դասերս գիցցայ, վահրաւ չգիցցաւ, անկա պիտի պատժուի. — Վարդն ու շուշանը ծաղիկներ են որ անուշ կը բուրեմ. — Ես երկու խաղալիք առի, որո՞ւն կը հաւնիս դուն. — Ես ասոր կը հաւնիմ, միւսը գեշ է. — Այն տղան որ կ'աշխատի, կը յառաջդիմէ. — Ես շաֆար ունիմ, դոյն պատկերներ ունիք, ես մեզի շաֆար տամ, դոյն ինծի պատկեր տուիք. — Ինք ծոյլ կեցաւ, մեկն աշխատեցանք. — Ստախոս մարդը ասելի է, անոր մի՛ հաւատաք :

Հրահանգ 112. — Օրինակեցէ՛ք յետագայ բառերը, ստորագծելով ածականները :

Քաջ վարդան, տաք գունդ, փահաւայ մը, Գրիգոր Լուսաւորիչ, Լեւոն երկրորդ, անգուր Կայկն, առաջին զօրավար, Մեծն Ներսէս, Արայ Գեղեցիկ, այն հրացանը, դժբախտ Հայաստան, ամեն ազգ, պոքոր Եփրատ, երանաւոտ դրախտ, այդ երկիրը, շունոտ Ձկնորուն, միւս վարդապետը, Հայի դիւցազն, այս դռնակը, ուրիշ փաղակներ :

Հրահանգ 113. — Վերի հրահանգին ածականներուն եւ գոյականներուն տեսակները որոշեցէ՛ք բերանացի :

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ՄՈՒԿՆ ՈՒ ՁԻՆ

Օր մը յաղթակազմ ձին պատահեցաւ մուկին և սկսաւ զանի ծաղրել. — «Ի՛նչ փոքրիկ և ողորմելի կենդանի ես դուն. ո՛չ մէկ բանի չես ծառայեր». — «Եկո՛ւր վազե՛նք միասին, ըսաւ մուկը, և պիտի տեսնես թէ ես քեզմէ առաջ պիտի անցնիմ»: Ձին համաձայնեցաւ:

Հազիւ թէ ձին տեղէն շարժեցաւ, մուկը ցատքեց անոր վրայ և փակաւ պոչին: Երբոր որոշուած տեղը հասան, մուկը վար ցատքեց և ձիուն առջև վազելով գոռաց. — «Ո՛ւր էիր, այս քանի՛ ժամ է՝ քեզ կ'սպասեմ կոր»: Ձին մնաց շուարած . . . .

Խօսակցութիւն.—Օր մը ձին որո՞ւ պատահեցաւ. — Ձին ի՞նչ ըսելով ծաղրեց մուկը. — Մուկը ի՞նչ առաջարկութիւն ըրաւ ձիուն. — Ձին համաձայնեցա՞ւ. — Ի՞նչ խորամանկութիւն գործադրեց մուկը ձիուն հետ վազելու համար. — Երբ որոշուած տեղը հասան, ի՞նչ պատահեցաւ. — Մուկը ի՞նչ ըսելով յոխորտաց. — Ձին ի՞նչ ըրաւ. — Պէ՞տք է արհամարհել կամ ծաղրել տկարները:

Հրահանգ 114. — 111րդ հրահանգին գոյականները օրինակեցէք:

Հրահանգ 115. — Նոյն գոյականներուն եզակի կամ յոգնակի ըլլալը որոշեցէք եւ յօդերը ցոյց տուէք բերանացի:

Հրահանգ 116. — Նոյն հրահանգին անձնական դերանունները որոշեցէք բերանացի:

Հրահանգ 117. — Օրինակեցէ՛ք յետագայ ածական-գոյականները, կէտերուն տեղ դնելով ուրիշ յարմար գոյականներ:

Սուր ասեղ

Երկար թել

Կարճ գառազան

Լայն ճամբայ

Նեղ դուռ

Կարծր ֆար

Կակուղ մոմ

Բարակ գրիչ

Հաստ գերան

Սուր նիզակ

Երկար . . .

Կարճ . . .

Լայն . . .

Նեղ . . .

Կարծր . . .

Կակուղ . . .

Բարակ . . .

Հաստ . . .

Դ Ա Ս. — Բ Ա Յ

52. — Երբոր անձի մը, կենդանիի մը կամ իրի մը ի՞նչ ընելուն կամ ի՞նչ ըլլալուն վրայ բան մը ըսել ուզենք, հարկ է որ կարեւոր բառ մը դնենք անոր անունին քով. օրինակ՝ առնենք Տիրան, շուն և շուշան գոյականները և անոնց վրայ մէյմէկ բան ըսենք.

Տիրան կը քնանայ. — Շունը կը հաչէ. — Շուշանը թռումնցաւ:

Այս խօսքերուն մէջ կը ֆնանայ, կը հաչէ, թռումնցաւ բառերը Տիրանին, շունին և շուշանին ի՞նչ ընել կամ ըլլալը կը ցուցնեն:

53. — Այն բառերը որ բան մը ընել կամ ըլլալ կը ցուցնեն, բայ կը կոչուին:

Վերի խօսքերուն մէջ կը ֆնանայ, կը հաչէ, թռումնցաւ՝ բայ են:

Հարցարան. — Երբոր անձի մը, կենդանիի մը կամ իրի մը վրայ բան մը ըսել ուզենք, ի՞նչ ընել հարկ է. օրինակներ տուր եւ բացատրէ. — Ի՞նչ է քայլը:

Հրահանգ 118. — Օրինակեցէ՛ք յետագայ խօսքերը, ստորագծելով պարունակած բայերը:

Այլ կը սեւեւ, ակամբ կը շէ, փրկ կը հոսոսէ, ակում կը ծամէ, անոթ կը շոշափէ.

Թոյունը կը թոյի, ձուկը կը լողայ, օձը կը սողայ, գորշը կ'ոսոսոսէ, մարդը կը ֆայի:

Ձուր կը հոսի, հովը կը փչէ, անձրեւը կը տեղայ:

Հրահանգ 119. — Հետեւեալ անձերուն, կենդանիներուն եւ իրերուն վրայ մէյմէկ բան ըսէք, պէտք եղած բայերը ղնելով անոնց քով:

Երախան, ֆահման, քագաւորը. — Էշը, մեղուն, շունը. — Խարսոցը, գրիչը, ասեղը:

Ք **Օրինակ.** — Երախան կուրայ, եւ:

Հրահանգ 120. — Հետեւեալ անուններով խօսքեր կազմեցէք եւ գրեցէք օրինակին պէս:

Լեզու եւ քերան, մեղր եւ փեքակ, գինի եւ ջակառ, մշան եւ կաղամար, ձի եւ ախոռ, ոյխարներ եւ փարսախ:

Օրինակ. — Լեզուն քերանին մէջ է, եւ:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ՊԱՐՏՈՋՊԱՆԸ

Մարտ ամսուան մէջ պարտիզպանը շատ զբաղած էր լլայ: Բահով կը փորէ իր պարտէզին հողը, տրմուղով կը հաւասարեցնէ զայն, յետոյ ածուներու կը բաժնէ և սերմերը կը ցանէ: Ան կը տնկէ սոխ, կաղամբ, վարունգ, լոլիկ, գետնախնձոր և ուրիշ բաներ: Աւելի վերջը՝ կը մաքրէ ածուները գէշ խոտերէն որոնք կ'արգիլեն բանջարեղէններուն աճումը: Ամառը և աշունին կը քաղէ իր բերքերը և զանոնք շուկան կը տանի, կը ծախէ: Պարտիզպանը կ'ապրի իր արդար վաստակով:

ԽՍՈՍԱԿԳՈՒՅԻՆ.—Պարտիզպանը ե՞րբ կը սկսի իր աշխատութիւններուն.— Ըսէ՛ք թէ ի՞նչ են պարտիզպանին գլխաւոր աշխատութիւնները.— Ի՞նչ գործիքներ կ'ունենայ պարտիզպանը եւ ի՞նչ բաներու կը գործածէ զանոնք.— Ի՞նչ բանջարեղէններ կը ճանշնար.— Ե՞րբ կը քաղէ պարտիզպանն իր բերքերը:

× **Հրահանգ 121.**—Օրինակեցի՛ք վերի հատուածը, ստորագծելով բայերը:

× **Հրահանգ 122.**—Յետագայ բայերէն յարմարներով լրացուցէ՛ք վարի խօսքերը:

Կը ծախէ, կ'արածէ, կը կազմէ, կը շինէ, կը ֆանդակէ, կը նկարէ, կը վարէ:

Կազմարարը գիւր . . . — Գոհարաւամառը գոհարեղին . . . — Հովիւը ուխար . . . — Կառապանը կառ . . . — Նկարիչը պատկերներ . . . — Մեքենագործը մեքենայ . . . — Արձանագործը արձան . . .

× **Հրահանգ 123.**—Հետեւեալներով խօսքեր շինեցէ՛ք եւ զգրեցէ՛ք օրինակին հետեւելով:

Հնազանդ որդի, ցուրտ օդ, ազատ Հայեր, հանդարտ ծով, խելօք աղիկներ, շինդ հանդես:

Օրինակ.—Որդին հնազանդ է, որդին հնազանդ եղաւ, որդին հնազանդ պիտի ըլլայ, եւն:

ԴԱՍ. — ՏԷՐ ԲԱՅԻ ԿԱՍ ԵՆԹԱԿԱՅ

54.—Այն անունը կամ դերանունը որուն ի՛նչ ընել կամ ի՛նչ ըլլալը կը ցուցնէ բայը, կը կոչուի *սեռ* բայի կամ ենթակայ. օրինակ՝

Գրիգոր կը խաղայ. ան յոգնեցաւ :

Այս խօսքերուն մէջ կը խաղայ, յոգնեցաւ բայերը Գրիգորին ի՛նչ ընել և ի՛նչ ըլլալը կը ցուցնեն, ուրեմն Գրիգոր անունը տէր բային է կը խաղային, ան դերանունը տէր բային է յոգնեցաւին :

55.—Խօսքին մէջ տէր բային կը գտնուի բային վերայ ընելով ո՞վ կամ որո՞նք, ի՞նչ բան կամ ի՞նչ բաներ հարցունները. օրինակ՝

Աստուած արդար է.—ո՞վ արդար է.—Աստուած

Մարդիկ չար են.—որո՞նք չար են.—Մարդիկ

Տունը փլաւ.—ի՞նչ բան փլաւ.—Տունը

Զիւները կը հալին.—ի՛նչ քաներ կը հալին.—Զիւները

Հարցաւան.—Ի՛նչ է տէր բայի կամ ենթակայ. օրինակներ տուր եւ բացատրէ.—Տէր բային ի՛նչ հարցումներով կը գտնուի. օրինակներ տուր :

Հրահանգ 124 — Հետեւեալ խօսքերուն պարունակած բայերն ու տէր բայիները որոշեցէք բերանացի՝ պէտք եղած հարցումներով :

Կաոֆր կ'արշաւէ.—Երուանդ կը ննջէր.—Դուն կուրաս, ան կը խնդայ.—Անձրեւ տեղաց.—Գետը յորդեցաւ.—Մենք եկանք, անոնք գրնացին.—Լեռները ձիւնապատ էին.—Ծառը չորցաւ.—Շոգեմաւր պիտի մեկնի.—Սուրհանդակը նամակներ կը սանի կը բերէ.—Ծովը ալեկոծ է.—Նաւաստիները անվեհեր են.—Փայտը ածուխ եղաւ.—Ես կը սիրեմ որսորդութիւնը :

Հրահանգ 125 — Յետագայ բայերուն քով վարի անուններէն յարմար տէր բայիները դնելով խօսքեր կազմեցէք եւ զրեցէք օրինակին պէս :

Կը բուրհ, կը բաւայի, կը գորի, կը լուսաւորէ, կ'աճի, կը կտրէ, կ'ուսանի, կը տեսնի, կը սուշի :

Գնդակ, անիւ, ծաղիկ, օրորոց, բոյս, դպրոցական, մկրատ, ճրագ, սուշի :

Օրինակ.—Գնդակը կը գորի, եւն :

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ.—ՄԱՐՏ

Մարտն ինչքան սիրուն ամիսն է ամբողջան,
Ամիսն է այն բիւր անակնկալի.
Օրէ օր լեռ, սար, դաշտ, անտառ, աւան
Կը զգենուն նոր նոր ձեւեր պաշտելի:

Յանկին վերեւէն զարթող պարտէզին,
Ծաղիկներով իր նոր փթթող՝ հրպարտ,
Կը տեսնես դեղձին որ ջերմ արեւին
Կը բանայ իր լի պտուկները վարդ:

Արեւ կամ անձրեւ, եղեամ, սիւք կամ հով՝
Ամէն ինչ հրապոյր ունի այն ատեն,
Ու սիրուն Մարտիկը դալար դէմքով՝
Կը ժըպտի յաճախ արցունքի մէջէն:
Թրգմ. Յ. Գ.

Շ. ՌԷՅՆՕ

Հրահանգ 126. — Ուսուցչին թելադրութեամբ ուղղագրեցէք տողեր վերի ոտանաւորէն:

× **Հրահանգ 127.** — Յետագայ գոյականները վարի ածականներէն յարմարներուն հետ կապեցէ՛ք Է բայով եւ խօսքեր կազմելով զրեցէք օրինակին պէս:

Նապաստակ, խոզ, գայլ, եզ, հաւ, կառիճ, արծիւ, սիրամարգ, մշիւն, մի, կրիայ:

Թռնաւոր, տընթաց, գիշատիչ, պարտռ, երկչոտ, դանդաղ, աման, ժիւ, շէն, բարձրարժիւ, աղտոտ:

Օրինակ. — Նապաստակը երկչոտ է:

Հրահանգ 128. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը.

Եւ հիւանդ էի Մենք հիւանդ էինք

Դուն հիւանդ էիր Դուք հիւանդ էիք

Ան հիւանդ էր Անոնք հիւանդ էին

Հրահանգ 129. — Վերի օրինակին պէս վեց ձեւով բերա-

նայի ըսէք հետեւեալ խօսքերը:

Եւ առողջ էի, եւ փոքրիկ էի, եւ խելօք էի:

ԴԱՍ. — ԲԱՅԻՆ ԹԻԻԸ

56. — Տէր բային եղակի կամ յոգնակի ըլլալուն համեմատ՝ բային ալ ձեւը կը փոխուի. ուրեմն բայն ալ անունին և դերանունին պէս ունի թիւ, այսինքն՝ եղակի և յոգնակի. օրինակ՝

Ձին փախաւ, ձիերը փախան :

Այս խօսքերուն մէջ փախաւ եղակի բայ է, որովհետեւ տէր բային ալ եղակի է և մէկ ձի կը ցուցնէ. իսկ փախան յոգնակի է, որովհետեւ տէր բային ալ յոգնակի է և չատ ձիեր կը ցուցնէ :

Հարցարան. — Բայց միշտ նոյն ձեւը կ'ունենայ Թէ զանազան ժուեր. — Ե՞րբ կը փոխուի բային ձեւը, ուրեմն բայն ալ թիւ ունի՞ք. — Օրինակներ տուր եւ բացատրէ :

Հրահանգ 130. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը եւ բերանացի որոշեցէ՛ք բայերը, տէր բայինները եւ անոնց թիւը :

Ծաղիկը բացուեցաւ. — Ծաղիկները բացուեցան. — Գործաւորը կ'աշխատէ. — Գործաւորները կ'աշխատին. — Խոսք դալար է. — Խոսերը դալար են. — Հիւր պիտի գայ. — Հիւրեր պիտի գան — Ես կ'օշիկ գնեցի. — Մենք կ'օշիկ գնեցինք. — Ան խելօք կը կենար. — Անոնք խելօք կը կենային :

Հրահանգ 131. — Լրացուցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը, հարցումին համեմատ եղակի կամ յոգնակի յարմար տէր բայիններով :

(Ի՞նչ բան) կը փայլի. — (Ո՞վ) դաս կ'առնէ. — (Ո՞վ) կարսայ կը շինէ. — (Որո՞նք) խաչեցին Յիսուսը. — (Ի՞նչ բան) կ'այրէ. — (Ի՞նչ բաներ) հոտաւէ են. — (Ո՞վ) ֆարոց կուտայ. — (Ո՞վ) շաք լուաց. — (Որո՞նք) կը ֆաշեն սայլը. — (Ի՞նչ բաներ) պիտի ծաղկին երբոր գարունը գայ :

Օրինակ. — Աղամանդը կը փայլի :

Հրահանգ 132. — Վերի հրահանգին բայերը ցոյց տուէք, բերանացի որոշելով նաեւ անոնց եղակի կամ յոգնակի ըլլալը :

Հրահանգ 133. — Յարմար բայեր գտնելով ըսէ՛ք Թէ ի՞նչ կ'ընեն :

Քամոցով, սապակով, սանճով, մտակով, ուռնակով, մամուռով, գրիչով, լուանով :

Օրինակ. — Քամոցով կը փամեն, սապակով կը սապկեն, եւն :

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ.—ԶԱՊԷԼՆ ՈՒ ՖԻՏԵԼԸ

Զապել շատ կը սիրէ իր սիրուն ձերմակ չնիկը զոր
Ֆիտել կը կոչէ: Անիկա իր Ֆիտելին համար ամէն տեսակ
խնամք կը տանի, զանի կը
գգուէ, կը փայփայէ, և շատ
անգամ անոր հետ խաղալով կը
շուարճանայ: Ֆիտել ալ հոգի
կուտայ իր տիրուհիին վրայ,
երբե'ք չի զատուիր անոր քո-
վէն, անոր ձեռքերը կը լիզէ,
և ամէն քմահաճոյքներուն կը
հնազանդի: Զապել և Ֆիտել երկու անկեղծ ու ճշմարիտ
բարեկամներ են:

Խօսակցութիւն. — Զապել զո՞վ կը սիրէ. — Ի՞նչ կ'ընէ ան
Ֆիտելին. — Ֆիտել ի՞նչ կ'ընէ Զապելին. — Զապել եւ Ֆիտել ի՞նչ-
պիսի բարեկամներ են. — Կրնայ ըլլալ որ օր մը գծտին իրարու
հետ. — Ի՞նչ յատկութիւն ունին շուները. — Անոնք երբեք անհա-
ւատարիմ կամ ապերիտ կ'ըլլան. — մինչդեռ մարդիկ...:

Հրահանգ 131. — Ուսուցչին Թելադրութեամբը ուղղադրեցէ՛ք
մասեր վերի հատուածէն:

Հրահանգ 135. — Յետագայ խօսքերը յոգնակիի վերածելով
զրեցէ՛ք օրինակին պէս:

Շունը կը հայե, կը կասդի, կը խածնէ. — Ածուխը կը հրահի,
կը վառի, կը հասնի, մոխիր կ'ըլլայ. — Մարդը կը խորհի, կը խօսի,
կը գրէ, կը գործէ. — Դերմակը կը ձեռէ, կը կտրէ, կը կտրէ, կ'աւ-
րուի. — Մշակը հերկեց, ցանեց, տափանեց, հնձեց, ամբարեց. — Հաւը
հաւկիք ածեց, քիսեց, ձագ հանեց:

Օրինակ. — Շուները կը հացին, կը կասդին, կը խածնեն:

Հրահանգ 136. — Օրինակեցէ՛ք յետագայ խօսքերը:

Ես մշակ պիտի ըլլայի	Մենք մշակ պիտի ըլլայինք
Դուն մշակ պիտի ըլլայիր	Դուք մշակ պիտի ըլլայիք
Ան մշակ պիտի ըլլար	Անոնք մշակ պիտի ըլլային

Հրահանգ 137. — Վերի օրինակին պէս վեց ձեռով բերանա-
ցի ըսէ՛ք հետեւեալ խօսքերը:

Ես գոհ պիտի ըլլայի, ես երջանիկ պիտի ըլլայի, ես նկարիչ
պիտի ըլլայի:

ԴԱՍ. — ԲԱՅԻՆ ԴԷՄՔԸ

57. — Ամէն խօսքի մէջ բայը կը ցուցնէ .

Կամ խօսողը . օրինակ՝ գրեցի,

Կամ ա՛ն որու կ'ուղղուի խօսքը . օրինակ՝ գրեցիր,

Կամ ա՛ն որուն վրայով կը խօսուի . օրինակ՝ գրեց:

58. — Ուրեմն բայն ալ անձնական դերանունին պէս երեք դէմք կը ցուցնէ և անոր համեմատ կը փոխուի թէ՛ եզակիի թէ՛ յոգնակիի մէջ . օրինակ՝

Ա. դէմք . — Ես կը խօսիմ, մենք կը խօսինք,

Բ. » Դուն կը խօսիս, դուք կը խօսիք,

Գ. » Ան կը խօսի, անոնք կը խօսին:

Հարցաւան. — Խօսքին մէջ բայը ո՞ր անձերը կը ցուցնէ. օրինակներով բացատրէ. — Ուրեմն բայը բանի՞ դէմք կը ցուցնէ. օրինակներ տուր:

✕ **Հրահանգ 138.** — Օրինակեցէ՛ք յետագայ խօսքերէն առաջին դէմք ցոյց տուողները:

Ես կը խալեմ, ան ֆնացաւ, դուք պիտի նստիք, դուն կը խաղայիր, մենք կ'աղօթեինք, անոնք կ'երգեին, ես ուշախացայ, դուն ջրօմեցաւ, ան պիտի ուտէ, մենք կը յուսայինք, դուք կը հանգչիք, անոնք կուշան, ես նուագեցի, դուք պիտի լռեք, շապի՛, ինք կը մտածէր, հասկի՛, փութա՛նք, Տիգրան արթնցաւ, ոչխարները մայեցին:

✕ **Հրահանգ 139.** — Օրինակեցէ՛ք վերի խօսքերուն Բ. դէմք ցոյց տուողները:

Հրահանգ 140. — Օրինակեցէ՛ք վերի խօսքերուն Գ. դէմք ցոյց տուողները:

✕ **Հրահանգ 141.** — Լրացուցէ՛ք յետագայ խօսքերը, պէտք եղած տէր բայիներով:

. . . բալ կուսայ. — . . . աշոճ կուսայ. — . . . միքալսուշ կուսայ. — . . . շագանակ կուսայ. — . . . նուռ կուսայ. — . . . կեռաս կուսայ. — . . . սերկելի կուսայ. — . . . քուր կուսայ. — . . . պիսուսակ կուսայ:

Օրինակ. — Բալեմին բալ կուսայ:

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ԲԱՐՁՐԵԼ

Բարձիկս իմ փոքրիկ, ճերմակ ու տաքուկ,
 Լի փետուրներով փափուկ ու առատ,
 Երբ վախճամ գայլէն կամ փոթորիկէն
 Ի՛նչքան ապահով կը նիրհեմ վըրադ:

Բայց շատ մանուկներ մերկ, անտուն, անմայր
 Չունին բընաւին, ո՛չ, ի՛նչ բախտ դժնէ,
 Ո՛չ բարձ, ո՛չ մահիճ ննջելու համար:
 Այս բանն, աւա՛ղ, զիս շատ տըխուր կ'ընէ:
 Թրգմ. Յ. Գ.

ՏԻԿԻՆ ՏԵՊՈՐՏ ՎԱԼՄՈՐ

Հրահանգ 142. — Բերանացի որոշեցէք 138րդ հրահանգի
 բայերուն եզակի կամ յոգնակի ըլլալը:

Հրահանգ 143. — Առաջին դէմքի վերածելով՝ զրեցէ՛ք հե-
 տեւեալ խօսքերը:

Դուն առտուն կ'եղես, կը լուացուիս, նախաճաշ կ'ընես, դըպ-
 րոց կ'երթաս, դաս կուսաս, իրիկուան տուն կը դառնաս, կ'ընթրես,
 դաս կը սերես, յետոյ կը պառկիս, կը քնանաս:

Օրինակ. — Ես առտուն կ'եղեմ . . . եւ:

Հրահանգ 144. — Երրորդ դէմքի վերածեցէ՛ք նոյն խօսքերը.

Օրինակ. — Ան առտուն կ'եղէ . . . եւ

Հրահանգ 145. — Յոգնակիի վերածեցէ՛ք նոյն խօսքերը

Օրինակ. — Դո՛ւք առտուն կ'եղէք . . . եւ:

Հրահանգ 146. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալները:

Դուն աշխատասէր եղիւր, դո՛ւք աշխատասէր եղիք:

Հրահանգ 147. — Վերի օրինակին պէս երկու ձեւերով բե-
 րանացի ըսէ՛ք հետեւեալները:

Դուն խոնարհ եղիւր, դո՛ւք կտրիճ եղիւր, դուն վեհանձն եղիւր:

ԴԱՍ. — ԲԱՅԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

59. — Բայը տարբեր ձեւեր կ'առնէ նաև զանազան ժամանակներ ցուցնելու համար. օրինակ՝

Միհրան ճաշեց, Զաւէն դեռ պիտի ճաշէ.

Այս խօսքերէն առաջինին մէջ նաշեց բայը երկրորդին մէջ պիտի նաշե եղած է, Միհրանին և Զաւէնին ճաշելու տարբեր ժամանակները որոշելու համար:

60. — Բայը երեք ժամանակ կը ցուցնէ, որոնք են.

Ներկայ. օրինակ՝ կը գրեմ, որ ըսել է «հիմա կը գրեմ»,

Անցեալ. օրինակ՝ գրեցի. որ ըսել է «անցած ժամանակի մէջ գրեցի»,

Ապառնի. օրինակ՝ պիտի գրեմ, որ ըսել է «գալիք ժամանակի մէջ գրել կ'ուզեմ»:

Հարցաւրան. — Բայը ուրիշ տարբեր ձեւեր ալ կ'առնէ՞ եւ ինչո՞ւ համար. օրինակներ տուր եւ բացատրէ. — Բայը քանի՞ ժամանակ կը ցուցնէ. օրինակներով բացատրէ:

Հրահանգ 148. — Բերանացի որոշեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերու բայերուն ժամանակները,

Ես դասս կը սերտեմ, Միհրան դասը պիտի սերտէ. դուն դասդ սերտեցիր. — Մշակը հերկեց արօր, հիմա ցորեն կը ցանկ, վերջը պիտի հնձն ցորենը. — Դոյս մուշակեցիք մեծ պարեցիկի, հիմա ես կը մուշակեմ, դոյս կը պարեմ, ի՞նչ վերջը Պետրոս պիտի մուշակէ, ես պիտի պարեմ. — Ես խնամոս կերայ, դոյս ալ կերա՞մք մեր խնամորդ. — Ո՛հ, ես խնամոս հիմա կ'ուտեմ, բայց Աստիկ դեռ պիտի ուտէ:

Հրահանգ 149. — Լրացուցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը, անցեալ ժամանակ ցուցնող յարմար բայերով:

Փայտահատը տապաւնով . . . ծառը. — Հիւսնը խիւղով . . . փայտը. — Այգեպանը յօտոցով . . . որքանուկը. — Նկարիչը վրձինով . . . կտաւին վրայ. — Պարտիզպանը ցնցողով . . . ծաղիկները. — Զարմիկն հերիւնով . . . գուրպակ. — Ես խոզանակով . . . հագուստ:

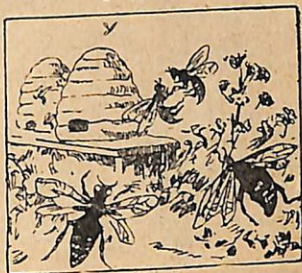
Օրինակ. — Փայտահատը տապաւնով կտրեց ծառը:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ԵՐԿՈՒ ՄԵՂՈՒՆԵՐԸ

Երկու մեղունները կը կռոււնէին: — «Մեղրս կ'առնես կոր», կ'ըսէր մին. — «Մեղրամոմս գողցար», կ'ըսէր միւսը. «Ես քեզմէ բան մը

չառի», կը պատասխանէր առաջինը. — «Ես քեզմէ բան մը չգողցայ», կը պատասխանէր երկրորդը: Եւ կատաղօրէն իրարու վրայ յարձակելով՝ զիրար խայթեցին և երկուքն ալ գետին ինկան մեռած: Պի-

ծակաները՝ որ զանոնք կը զիտէին, ըսին. — «Լաւ ըրիք զիրար սպաննելով, չնորհակալ ենք. ձեր պատրաստած մեղրերը մենք կ'ուտենք»:

Խօսակցութիւն. — Ի՞նչ կ'ընէին երկու մեղունները. — Ի՞նչ կ'ըսէին իրարու. — Ի՞նչ ըրին յետոյ կատարած մեղունները. — Ինչո՞վ զիրար խայթեցին. — Գիտէ՞ք ուրիշ խայթող եւ թռչող միջատներ. — Ի՞նչ քանակութեամբ անոնք. — Կոխէ՞ն ո՞վ կ'օգտուի, կռուողները թէ ուրիշներ:

Հրահանգ 150. — Ուսուցչին թելադրութեամբ ուղղադրեցէ՛ք տողեր վերի հատուածէն:

Հրահանգ 151. — Լրացուցէ՛ք յետագայ խօսքերը ներկայ ժամանակ ցուցնող յարմար բայերով:

Մշակը բրիչով . . . հողը — Ուրմադիրը ծեփիչով . . . պահը. — Աստղագործը տրոսով . . . տարածքը:

Օրինակ. — Մշակը բրիչով կը բրհ հողը:
Հրահանգ 152. — Լրացուցէ՛ք յետագայ խօսքերը ապառնի ժամանակ ցուցնող յարմար բայերով:

Ձաղագսանը . . . ցորենը. — Երկրագործները սայրով . . . հասկերը. — Կրիգոր օճառով . . . ձեռքերը. — Մեկ տղայի . . . շաւարը:

Օրինակ. Ձաղագսանը պիտի աղայ ցորենը:
Հրահանգ 153. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը:

Ես բարի ըլլամ Մեկ բարի ըլլամ
Դուն բարի ըլլաս Դուն բարի ըլլա
Ան բարի ըլլայ Անոնք բարի ըլլան

Հրահանգ 154. — Վերի օրինակին պէս վեց ձեւերով բերանացի ըսէ՛ք յետագայ խօսքերը:
Ես քաջ ըլլամ, ես հեղ ըլլամ, ես խոհեմ ըլլամ:

ԴԱՍ.—ԲԱՅԻՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

61.—Բայը դեռ ուրիշ զանազան ձեւերու կը փոխուի հրաման, անկատարութիւն, թէութիւն, փափաք ևայլն ցուցնելու համար. օրինակ՝

Իրէ՛, կը գրէի, եթէ գրեմ, թո՛ղ գրէ. գրած, ևն :

62.—Բային այսպիսի զանազան ձեւերու փոխուիլը կը կոչուի խոնարհում

Հարցաւոր. — Բայը դեռ ուրիշ ի՞նչ ձեւերու կը փոխուի. օրինակներ տուր. — Բային այս փոփոխութիւնները ի՞նչ կը կոչուին:

Հրահանգ 155. — Օրինակեցէ՛ք յետագայ խօսքերուն պարունակած գրեւ բային զանազան ձեւերը:

Ես նամակ կը գրեմ, դուն նամակդ գրէցիր, Յովսէփ ալ նամակ կը գրէր, մենք նամակ պիտի գրենք, անոնք ալ նամակ պիտի գրին, Յակոբ, գե՛հ՝ նամակդ, դո՛ւք ալ գրեցիք. քի որ նամակ գրեմ՝ ձեզի լուր կուտամ. երբ նամակ գրիի՛ք՝ աղիկ կ'ըլլար. գրած նամակդ ո՞ւր է, նամակ գրող մարդը տեսայ. գրելիք նամակս երկար է:

Հրահանգ 156. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերուն պարունակած խօսքի բային զանազան ձեւերը:

Դուն խօսք կը խօսիս, ան խօսք կը խօսէր, մենք խօսեցանք մեր խօսքը, դուք դեռ խօսք պիտի խօսիք, ես ալ խօսք պիտի խօսեմ. խօսեցե՛ք, պարոններ. միասին խօսինք. երբ ես խօսիմ, դուք պարտիք լռել. քի որ անոնք խօսք խօսին, պատասխան կուտայի. քո խօսքիդ խօսքդ. դուն խօսիչ չես գիտէր. խօսելու խօսքդ մտածե՛ք եւ վերջը խօսե՛ք. ես խօսած խօսքս գիտեմ. դուն խօսելիք խօսքդ պատասխան:

Հրահանգ 157. — Օրինակեցէ՛ք յետագայ խօսքերուն պարունակած կարգալ բային զանազան ձեւերը:

Մենք գիրք կը կարդանք, ե՞րբ գիրք կարդացիք. երբ ես գիրք կը կարդայի, դուն քէտք կը կարդայիր. քանի՞ գիրք պիտի կարդաք. վաճառեալ գիրք պիտի կարդար. գիրքդ կարդա՛. դուք մի՛ կարդաք, գրեցե՛ք. երբոր կը կարդայիր մենք մէկ կ'ընէինք. կարդաւ եւ ուշադրութիւն չրէ. փոքրիկ Զապէլ սորվեցաւ կարդալ գրել. կարդացած գիրքը կը հասկնայ, անիկա շատ կարդալիք գիրքն ունի. քոնք կարդացող տղան ուսումնական կ'ըլլայ. մենք շատ գիրքն կարդացեր ենք:

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ՆԱԻԸ

— «Երբ քեզ կը դիտեմ, աղուոր նաւ չքեզ,
Ո՛հ, կը դողդըղամ ստուգիւ շատ հեզ,
Անհուն ծովերուն ինչո՞ւ դուն քեզ տաս,
Ո՞վ կը կանչէ քեզ, ըսէ՛, ո՞ւր կ'երթաս,
Ցից կայմիդ վըրայ առագաստն ուռած
Եւ ալիքներէն ընդմիշտ օրօրուած՝
Ինչո՞ւ արշաւես վտանգներու դէմ,
Հեռանաս խաղաղ նաւահանգիստէն»:

— «Եւ դուն, մա՛նուկ, անկողնիդ մէջ՝ ա՛յնքան հանգիստ,
Ինչո՞ւ համար չես ըներ նիստ,
Եւ ամէն օր դպրոց կ'երթաս
Յար կ'աշխատիս ու կուտաս դաս»:

Թրգմ. Յ. Գ.

Ա.Լ.ԲՍԻՍ ՆՕԷԼ

Հրահանգ 158. — Յետագայ բայերուն բով դրէք պէտք եղած դերանուն տէր բայինքը (որ զօրութեամբ կ'իմացուին):

Կը յոգնիմ, կը կտրեմ, վազեցիմ, պիտի յռես, վառեցի, կու-
տախանայ, օրհնեցայ, պիտի մայիմ, հեռացի՛ր, գնացի՛ք. կույայիմ,
պիտի մաշիմ, կը մուտար, խմե՛մ, փութացի՛ք, հազացիմ, կերաք,
շնդոռնիք, կը բերի, քո՛ղ աշխատիմ:

Օրինակ. — Ես կը յոգնիմ:

Հրահանգ 159. — Վերի բայերուն թիւերն ու դէմքերը որոշեցէք բերանացի:

Հրահանգ 160. — Օրինակեցէք հետեւեալ խօսքերը:

Ես մեծ ըլլայի	Մեմ մեծ ըլլայիմ
Դուն մեծ ըլլայիր	Դուք մեծ ըլլայիք
Ան մեծ ըլլար	Անոնք մեծ ըլլային

Հրահանգ 161. — Վերի օրինակին պէս վեց ձեւերով խոսարհեցէ՛ք հետեւեալները:

Ես յուռ ըլլայի, ես ժիր ըլլայի, ես մարդ ըլլայի:

ԵՄ ԲԱՅԻՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ X

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

	Նգակի	Յոգնակի
Ա. դեմք	Ես եմ	Մենք ենք
Բ. »	Դուն ես	Դուք էք
Գ. »	Ան է	Անոնք են

Անցեալ անկատար

Ա. դեմք	Ես էի	Մենք էինք
Բ. »	Դուն էիր	Դուք էիք
Գ. »	Ան էր	Անոնք էին

Անցեալ կատարեալ

Ա. դեմք	Ես եղայ	Մենք եղանք
Բ. »	Դուն եղար	Դուք եղաք
Գ. »	Ան եղաւ	Անոնք եղան

Բացարձակ ապառնի

Ա. դեմք	Ես պիտի ըլլամ	Մենք պիտի ըլլանք
Բ. »	Դուն պիտի ըլլաս	Դուք պիտի ըլլաք
Գ. »	Ան պիտի ըլլայ	Անոնք պիտի ըլլան

Անկատար ապառնի

Ա. դեմք	Ես պիտի ըլլայի	Մենք պիտի ըլլայինք
Բ. »	Դուն պիտի ըլլայիր	Դուք պիտի ըլլայիք
Գ. »	Ան պիտի ըլլար	Անոնք պիտի ըլլային

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

	Եզակի	Յոգնակի
Բ. դեմք	Դո՛ւն եղի՛ր	Դո՛ւք եղէ՛ք

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Ա. դեմք	Ես ըլլամ	Մենք ըլլանք
Բ. »	Դուն ըլլաս	Դուք ըլլաք
Գ. »	Ան ըլլայ	Անոնք ըլլան

Անկատար

Ա. դեմք	Ես ըլլայի	Մենք ըլլայինք
Բ. »	Դուն ըլլայիր	Դուք ըլլայիք
Գ. »	Ան ըլլար	Անոնք ըլլային

ԸՂԶԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Ա. դեմք	Ես թո՛ղ ըլլամ	Մենք թո՛ղ ըլլանք
Բ. »	Դուն թո՛ղ ըլլաս	Դուք թո՛ղ ըլլաք
Գ. »	Ան թո՛ղ ըլլայ	Անոնք թո՛ղ ըլլան

Անկատար

Ա. դեմք	Ես թո՛ղ ըլլայի	Մենք թո՛ղ ըլլայինք
Բ. »	Դուն թո՛ղ ըլլայիր	Դուք թո՛ղ ըլլայիք
Գ. »	Ան թո՛ղ ըլլար	Անոնք թո՛ղ ըլլային

ԱՆՈՐՈՇ ԵՂԱՆԱԿ

Աներեւոյթ

Ըլլալ

Ներկայ Ընդունելութիւն	Անցեալ ընդունելութիւն
Եղող	Եղած, եղեր

Ապառնի ընդունելութիւն

Ըլլալիք, ըլլալու

ԴԱՍ.—ԷԱԿԱՆ ԲԱՅ ԵՒ ՍՏՈՐՈԳԵԼԻ

63.—Էական կը կոչուի եւմ բայը իր բոլոր ձեւերով :

64.—Խօսքին մէջ էական բայը իրեն հետ անբաժան կ'ունենայ ուրիշ բառ մը որ կը կոչուի ստորոգելի. էական բայը առանց ստորոգելիի՝ իմաստ չի կրնար տալ օրինակ՝

Երկինքը կապոյտ է.

Այս խօսքին մէջ է էական բայ է, կապոյտ՝ ստորոգելի, և խօսք չըլլար եթէ առանց ստորոգելիի՝ ըսէինք Երկինքը... է :

55.—Ստորոգելին տէր բային ի՞նչ կամ ի՞նչպէս ըլլալը կը ցուցնէ և կ'որոշուի տէր բային վրայ ընելով այդ հարցումները. օրինակ՝

Խնձորը պտուղ է, խնձորը ի՞նչ է — պտուղ (ստորոգելի)

Ես անմեղ եմ, ես ի՞նչպէս եմ — անմեղ (»)

Հարցարան. — Ո՞ր բայը էական կը կոչուի. — Ի՞նչ է ստորոգելին. — էական բայը ինքնին իմաստ կրնա՞յ տալ. օրինակ տո՛ւր եւ բացատրէ. — Ստորոգելին ի՞նչ կը ցուցնէ, ի՞նչ հարցումներով կ'որոշուի. օրինակներ տուր եւ րացատրէ :

Հրահանգ 162. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերը, ստորագծելով էական բայերը :

Ծիծեռնակը քոչուն է. — Մարդիկ մահկանացու են, — Քաջ վարդան մահաւակ եղաւ. — Նախնի Հայերը դիցապաշտ էին. — Համբերո՛ղ. եղի՛ր եւ փափափի՛ր կը հաւնիս. — Ես զինուոր պիտի ըլլամ եւ հայրենիքս պիտի պաշտպանեմ. — Երբ քաջ ըլլայի՛ք, յաղթանակը կը ջառհէք. — Երբ կ'ուզես եղբանիկ ըլլալ, աշխատէ. — Յանցաւոր պիտի ըլլայի՛նք, երբ անհնազանդ ըլլայի՛նք. — Մեկ հայ եկէ՛ եւ հայ պիտի մնամք :

Հրահանգ 163. — Օրինակեցէ՛ք վերի հրահանգին ստորոգելիները :

Հրահանգ 164. — Էական բային անցեալ կատարեալի երրորդ դէմքով խօսքեր կազմեցէ՛ք հետեւեալ բառերով, օրինակին պէս :

Զմեռ եւ ցուրս, երկիր եւ աւերակ, ջուր եւ շոգի, փայտ եւ մոխիր, քլնամի եւ քարեկամ :

Օրինակ. — Զմեռը ցուրս եղաւ :

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ.—ԱԳՈՒՍԻՆ ՈՒ ԱՂՈՒԷՍԸ

Ագռաւը պանիրի կտոր մը խելով՝ ծառին վրայ թառած էր։ Աղուէսը առաւ պանիրին հոտը և վեր վար նայելով՝ տեսաւ ագռաւը ծառին վրայ, պանիրը կտուցին մէջ։— «Հէ՛ բարե՛ւ, տէ՛ր ագռաւ, ի՛նչքան սիրուն և գեղեցիկ էք, իրաւ որ այս անտառին մէջ ձեզի չափ չընորհալի թռչուն չկայ. ի՛նչքան անուշ ըլլալու է նաև ձեր երգը...»։

Ագռաւը այս գովեստներէն զգրելած՝ ցոյց տալու համար իր քաղցր ձայնը, բացաւ կտուցը և կառաչ մըն է արձակեց, որով պանիրն ինկաւ բերնէն, և աղուէսը՝ որ արդէն այդ բանին կը սպասէր, խից պանիրն ու փախաւ։

Խօսակցութիւն.—Ագռաւն ի՞նչ ըրաւ.—Աղուէսն ի՞նչ ըրաւ եւ ի՞նչ ըսաւ.—Աղուէսին խօսքերն անկեղծ էին.—Ագռաւը հաւատա՞ց այդ խօսքերուն.—Հետեւանքն ի՞նչ եղաւ.—Ի՞նչ է շողորթութիւնը։

Հրահանգ 165.—Ուսուցչին թելադրութեամբ ուղղադրեցէ՛ք մասեր վերի հատուածէն։

Հրահանգ 166 —Հետեւեալ խօսքերը լրացուցէ՛ք վարի բառերէն յարմար ստորոգիւիներով։

Աստուած . . . Է.—Հոգին . . . Է.—Մասիս . . . Է.—Կ. Պոլիս, Լոնտոն, Բարիկ . . . են.—Հին մարդիկ . . . Էին.—Շերեփիկները . . . պիտի դրան։

Լեռ, միամիտ, մայրաքաղաքներ, ամենուրեք, ամենք, գոռ։

Հրահանգ 167.—Օրինակեցէ՛ք հետեւեալները։

Ես գիր կը գրեմ, ես ճառ կը խօսիմ, ես քերք կը կարդամ.—
Մենք գիր կը գրենք, մենք ճառ կը խօսինք, մենք քերք կը կարդանք.
Դուն գիր կը գրես, դուն ճառ կը խօսիս, դուն քերք կը կարդաս.—
Դո՞ւք գիր կը գրեք, դո՞ւք ճառ կը խօսիք, դո՞ւք քերք կը կարդաք։

Ան գիր կը գրէ, ան ճառ կը խօսի, ան քերք կը կարդայ.—
Անոնք գիր կը գրեն, անոնք ճառ կը խօսին, անոնք քերք կը կարդան։

Հրահանգ 168.—Վերի օրինակին պէս բերանացի խոնարհեցէ՛ք հետեւեալներուն ներկայ ժամանակը։

Հաց եփել, շաք յոգնիլ, գնդակ խաղալ։

ԴԱՍ. — ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ԲԱՅ ԵՒ ՍԵՌԻ ԽՆԴԻՐ

66. — Ներգործական կը կոչուին այն բայերը որոնց տէրբային գործողութիւնը ուրիշին վրայ կը կատարէ. օրինակ՝

Մշակը ցորեն կը հնձէ.

Այս խօսքին մէջ կը հնձե ներգործական բայ է, որովհետեւ տէր բային (մշակը) հնձելու գործողութիւնը կը կատարէ ցորենին վրայ:

67. — Ներգործական բային իմաստը ամբողջանալու համար պէտք ունի ուրիշ բառի մը որ կը կոչուի սեռի խնդիր:

Վերի խօսքին մէջ ցորեն սեռի խնդիր է, զի եթէ առանց այդ բառին ըսենք «մշակը կը հնձե...» խօսքը թերի կը մնայ և չի հասկցուիր թէ մշակը ի՞նչ կը հնձէ (ցորեն, գարի, վարսակ...):

68. — Սեռի խնդիրը կը գտնուի բային վրայ ընելով զո՞վ կամ զորո՞նք, ի՞նչ բանը կամ ի՞նչ բաներ հարցումները. օրինակ՝

Սիրէ՛ ընկերդ, զո՞վ սիրէ, — ընկերդ,

Կը յարգեմ ուսուցիչներս, զորո՞նք կը յարգեմ,
— ուսուցիչներս,

Երուանդ հաց կ'ուտէ, Երուանդ ի՞նչ բան կ'ուտէ, — հաց,

Դերձանը կարեց հազուստները, Դերձանը ի՞նչ բաներ կարեց. — հազուստները:

Հարցաւոր. — Ո՞ր բայերը ներգործական կը կոչուին. օրինակով մը բացատրէ. — Ի՞նչ է սեռի խնդիրը, բացատրէ օրինակով. — Սեռի խնդիրը ի՞նչ հարցումներով կը գտնուի. օրինակներ տուր եւ հարցումներն ըրէ:

Հրահանգ 169. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ խօսքերուն ներգործական բայերը, յետոյ սեռի խնդիրները:

Պարսիկացւոյ վարդի սնկեց. — Ռոտորը կախաւ մը որսաց եւ գայն ծախեց. — Գայը կը յափշտակե ոխաւները երկ շունները չպահպանեն զանոնք. — Հարսարապետը պանդոկ մը պիտի կառուցանէ. — Յիսուս օրհնեց մանուկները. — Իռն գիս յիս նանչուար բայց եւ լեզ կը նանչնամ. — Դրավաճառը այն գիրքն առաւ եւ ուրիշ մը տուաւ.

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ԾԻԾԵՌՆԱԿԻՆ

Մարտն անցաւ հասաւ Ապրիլ գեղեցիկ,
 Հեռու աշխարհքէ եկաւ ծիծեռնիկ.
 Դուն բարո՛վ եկար, գարնա՛ն կարապետ,
 Կըռուկը թռաւ, գընաց վերեւէն,
 Սոխակն ալ փախաւ մեր պարտէզներէն.
 Մէկ դո՛ւն մնացիր ճնճղուկներու հետ,
 Սիրո՛ւն ծիծեռնիկ, գարնա՛ն կարապետ:
 Պատուհանիս մօտ շինէ՛ քու բոյնը,
 Անուշ ճռուողով երգէ՛ գարունը.
 Չո՛ւ ածէ, հանէ գեղեցիկ ձագեր
 Եւ կեցի՛ր մեր մօտ մինչեւ Սեպտեմբեր:

ԴԱՄԱՌ-ԲԱԹԻՊԱ

Հրահանգ 170. — Յետագայ խօսքերուն մէջ հարցումներուն տեղ զրէք պատշաճ սեռի խնդիրներ վարի զոյականներէն:

Թոյունը (ի՞նչ բան) կը շինէ. — Լոյսը կը փարսէ (ի՞նչ բանը). — Յովհաննէս Մկրտիչ մկրտէ (զո՞վ). — Արեւին ճառագայթները հաշեցուցին (ի՞նչ բաները). — Մեղուն (ի՞նչ բան) կը շինէ. — Կառավարութիւնը կը պատժէ (զորո՞նք). — Քահանան պսակեց (զո՞վ):

Յիսուսը, ձիւները, փերաի, բոյն, փեսան, խաւարը, յանցաւորները:

Հրահանգ 171. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալները:

Ես գիր գրեցի, ես ճառ խօսեցայ, ես քերք կարդացի. — Մենք գիր գրեցինք, մենք ճառ խօսեցանք, մենք քերք կարդացինք:

Դուն գիր գրեցիր, դուն ճառ խօսեցար, դուն քերք կարդացիր. — Դոյք գիր գրեցիք, դոյք ճառ խօսեցաք, դոյք քերք կարդացիք:

Ան գիր գրեց, ան ճառ խօսեցաւ, ան քերք կարդաց. — Անոնք գիր գրեցին, անոնք ճառ խօսեցան, անոնք քերք կարդացին:

Հրահանգ 172. — Վերի օրինակին պէս բերանացի խոնարհեցէք հետեւեալներուն անցեալ ժամանակը:

Վարդ սկկել, դրամ շահիլ, ձուկ որսալ:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ԽԵՆԼՈՒԹ ԴԱԽԻԹ

Գեղի մը մէջ Խելօք Դաւիթ մը կար որուն ամէն մարդ կը դիմէր խելք հարցնելու: Օր մը գեղացիներէն մէկուն կովը դոյլին մէջ խոթեր էր գլուխը, ջուր խմելու համար, բայց ջուրը խմելէ յետոյ՝ գլուխը կը բռնուի դոյլին մէջ: Գեղացին և դրացիները շատ կ'աշխատին որ կովուն գլուխը հանեն դոյլէն, բայց անկարելի կ'ըլլայ: Այն ատեն Խելօք Դաւիթը կը կանչեն որպէսզի միջոցը գտնէ կովուն գլուխը աղատելու: Խելօք Դաւիթ կուգայ և քիչ մը մտածելէ յետոյ՝ «Պէտք է կտրել գլուխը», կ'ըսէ: Գեղացիներն անմիջապէս կը մորթեն կովը, բայց ի՞նչ օգուտ որ կտրուած գլուխը նորէն կը մնայ դոյլին մէջ: Խելօք Դաւիթ այս անգամ ալ կը վճռէ որ դոյլը կտրեն և գլուխը դուրս հանեն:

Խօսակցութիւն. — Ի՞նչպիսի մէկն էր Խելօք Դաւիթ. — Իսկապէս խելօք էր թէ հակառակը. — Իսկ գեղացիները... — Օր մը ի՞նչ պատահեցաւ գեղացիի մը կովուն եւ ի՞նչ ըրաւ Խելօք Դաւիթ. պատմեցէ՛ք:

Հրահանգ 173. — Օրինակեցէ՛ք վերի հատուածը, ստորագծելով բոլոր բայերը:

Հրահանգ 174. — Հետեւեալ խօսքերուն մէջ հարցումներուն տեղ դրէք պատշաճ ներգործական բայերը՝ վարի բայերէն ընտրելով:

Երախան կար (ի՞նչ կ'ընէ). — Աստուած (ի՞նչ ըրաւ) ճիւղերք. — Կազմատարը գիրք (ի՞նչ կ'ընէ). — Արագիլը (ի՞նչ ըրաւ) օձը. — Պարտիզանը ջուր (ի՞նչ ըրաւ) ծաղիկներուն վրայ. — Կրակը կայծեր (ի՞նչ կ'ընէ). — Զինուորները վաղը ձուկ (ի՞նչ պիտի ընեն):

Կը կազմէ, յափշտակեց, կ'արձակէ, կը ծծէ, պիտի որսան. ասեղծեց, սրկեց:

Հրահանգ 175. — Հետեւեալ խօսքերուն պարունակած բայերէն էականներն ու ներգործականները որոշելով՝ գատ գատ գրեցէ՛ք:

Փայտը կը վառի եւ բոց կ'արտադրէ — Զաւեհ հիւանդ է, պառկեցաւ. — Ես կ'աշխատեմ, դասերս կը սորվիմ. — Զմեռ եկաւ, օդը ցուրտ պիտի ըլլայ. — Դպրոցը փակուեցաւ, մենք զբօսանք պիտի ընենք. — Գիշերը հասաւ, ճրագները վառեցիք:

ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ԹԻԹԵՌՆ ՈՒ ՄԱՆՈՒՆԸ

— Ըսէ՛ ինծի, թիթե՛ռ սիրուն
Թէ ինչերո՞վ դուն կ'ապրիս.
Կը թռչնա՞ս օրերն ի բուն,
Ըսէ՛, ի՞նչպէս չես յոգնիր:

— Դաշտերուն մէջ կանանչ, քնքուշ,
Ես միշտ կ'ապրիմ համարձակ,
Ծաղիկներուն բուրմունքն անուշ,
Իմ կերակուրս է միակ:

Բայց կեանքըս իմ, ո՛հ, շատ կարճ է,

Ան մէկ օրէն երկար չէ.

Բարի՛ եղիր, մանո՛ւկ փոքրիկ,

Զիս մի՛ ձեռնե՛ր. խնայէ՛:

Թրգ. Յ. Կ.

Հրահանգ 176. — Նախորդ հրահանգի բոլոր բայերուն թիւն ու դէմքը որոշեցէք բերանացի:

Հրահանգ 177. — Նոյն հրահանգի բայերուն գոյական կամ դերանուն աէր բայինքը որոշեցէք պէտք եղած հարցումներով:

Հրահանգ 178. — Նոյն հրահանգի ներգործական բայերուն գոյական կամ դերանուն սեռի խնդիրները որոշեցէք պէտք եղած հարցումներով:

Հրահանգ 179. — Նոյն հրահանգի էական բայերուն ստորոգելիները որոշեցէք պէտք եղած հարցումներով:

Հրահանգ 180. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալները:

Ես գիր պիտի գրեմ, ես ճառ պիտի խօսիմ, ես քերք պիտի կտրեմ. — Մենք գիր պիտի գրենք, մենք ճառ պիտի խօսինք, մենք քերք պիտի կտրեմք:

Դուն գիր պիտի գրես, դուն ճառ պիտի խօսես, դուն քերք պիտի կտրես. — Դուք գիր պիտի գրեք, դուք ճառ պիտի խօսիք, դուք քերք պիտի կտրեք:

Ան գիր պիտի գրէ, ան ճառ պիտի խօսի, ան քերք պիտի կտրէ. — Անոնք գիր պիտի գրեն, անոնք ճառ պիտի խօսին, անոնք քերք պիտի կտրեն.

Հրահանգ 181. — Վերի օրինակին պէս բերանացի խոնարհեցէք հետեւեալներուն ապառնի ժամանակը:

Ջուր խմել, դաս սորվիլ. ցորեն աղալ:

ԴԱՍ.—ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

69.—Երբոր խօսքին մէջ գոյականին դիրքը կամ որևէ պարագան հասկցնել ուղենք պէտք կ'ունենանք անոր քով դնելու ուրիշ տեսակ բառ մը. օրինակ՝

Եթէ ըսենք «գիրքը դրի դարակ», որոշ իմաստ չի տար. հարկ է ըսել «գիրքը դրի դարակին վրայ» կամ «դարակին մէջ» կամ «դարակին ֆոյ» կամ «դարակին տակ»: Այս պարագային մէջ վրայ, մէջ, ֆոյ, տակ բառերը ցոյց կուտան թէ գիրքը դարակին ո՞րտեղը դրուած է:

70.—Այն բառերը որոնք անունի կամ գերանունի մը քով կը դրուին անոր դիրքը կամ որևէ պարագան ճշտելու համար, կը կոչուին նախադրութիւն:

71.—Նախադրութիւններէն ոմանք իրենց քովի անունէն կամ գերանունէն առաջ կը դրուին և շատերը՝ ետքը. օրինակ՝

Դիպի տուն, մինչեւ դպրոց, մեզի հետ, ծառին շուրջ ևն.:

Հարցառան.—Խօսքին մէջ գոյականին դիրքը կամ որ եւ է պարագան ի՞նչ կերպով կարելի է հասկցնել, օրինակով բացատրէ. —Ո՞ր բառերուն կ'ըսուի նախադրութիւն. —Նախադրութիւնները իրենց քովի գոյականէն առաջ կը դրուին թէ ետքը. օրինակներ տո՛ւր:

Հրահանգ 182.—Հետեւեալ խօսքերուն պարունակած շեղադիր նախադրութիւնները ո՞ր բառերուն քով դրուած են, բերանացի որոշեցէ՛ք:

Շիշիկ մէջ գինի կայ. — Մի՛ խօսիւր ինձի հետ. — Ծաղիկներ բուսած են առուակին ֆոյ. — Մշակը պառկեցաւ ծառին տակ և մինչև լոյս ինացաւ — Ուրտղը դիպի անտառ ուղղեց ֆայերը. — Ս.Ա.անց փուշի վարդ չըղար. — Մենք իբրեւ Հայ պատրաստ ենք սիրել մեր ազգը. — Մեզի համար գործ մը կա՞յ հոս. — Ընկերդ սիրե՛ անձիդ պէս. — Միկ սանդուխեմ վար իջաւ, միւսեմ վեր ելաւ:

Հրահանգ 183.—Վերի հրահանգին նախադրութեանց ընկերացող բառերուն անուն կամ գերանուն ըլլալը որոշեցէ՛ք բերանացի:

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ՀԱՅՐԵՆԻ ԱՂԲԻՐԸ

Ի՛նչ անուշ ձայներ կը հնչեն
Մեր ծաղկաշատ սարերէն,
Ոգինճրն են որ կը մըմնջեն
Այդ սարերու վերեւէն:
Աղբիւրն է այն սէգ, լեռնածին,
Վըճիտ աղբիւր կենարար.
Տե՛ս ի՛նչ հեշտիւ՝ լուսաբացին
Կը գըլորի լեռն ի վար:
Արշալոյսի շողերն աղու
Կը ցոլցըլան անոր մէջ.
Եւ ալիքներն ալ իրարու
Կուտան համբոյրներ անվերջ:
Հէ՛յ ջան աղբիւր, քու հայրենի
Ծարաւ տըղոց զովաբեր,
Քու ալըդ թո՛ղ օրհնեալ լինի
Ու ծաղկաշատ քու ափեր:

ԱՂԲԻՐ

Հրահանգ 184. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալ բառերը, ստորագծելով նախադրուածիւնները:

Քաղաքին մօտ, անոնց հանդիպ, այժիս առջեւ, պահին ետեւ, ձուկի նման, ձեզի չափ, առանց հացի, ճաշէն ետք, լեռն ի վար, դիպի դաշտ, ինծի հետ, արեւին դիմ, ծովին անդին, բացի ինքեւ, անկէ գետ, միեւն երկինք, հօրդ համար:

Հրահանգ 185. — Վերի նախադրուածիւններուն ընկերացող բառերուն գոյական կամ դերանուն, հոլովեալ կամ անհոլով ըլլալը եւ գոյականներուն յօդերը որոշեցէ՛ք բերանացի:

Հրահանգ 186. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալները:

Դուն գի՛ր գրե, դուն ճա՛ն խօսե, դուն քե՛րք կարդա. — Դուք գի՛ր գրեցիք, դուք ճա՛ն խօսեցիք, դուք քե՛րք կարդացիք:

Հրահանգ 187. — Վերի օրինակներուն պէս բերանացի խոնարհեցէ՛ք հետեւեալներուն հրամայական եղանակը:

ձրագ վառել, վար ծոխ, շաք լուսար:

Դ Ա Ս. — Մ Ա Կ Բ Ա Յ

72. — Երբոր խօսքին մէջ բային գործողութեան ինչպէս, երբ, ո՞ւր, ինչ չափով կատարուելու պարագան հասկցնել ուզենք, հարկ կ'ըլլայ ուրիշ տեսակ բաներ գործածել. օրինակ՝

Տիգրան մեկնեցաւ. — երբ. — Տիգրան երեկ մեկնեցաւ.

Պատը փլաւ, — ինչպէս. — Պատը յանկարծ փլաւ.

Ես անօթեցայ, — ինչքան. — Ես շատ անօթեցայ.

Եկո՛ւր, կեցի՛ր, — ո՞ւր. — Հո՛ւ եկուր, մեկդի՛ կեցիր.

Այս խօսքերուն մէջ երեկ, յանկարծ, շատ, հոս, մեկդի բառերը իրենց քովի բայերուն զանազան պարագաները ցոյց կուտան:

73. — Այն բառերը որոնք բայերուն քով դրուելով կը ճշտեն գործողութեան ժամանակը, եղանակը, տեղը, չափը կամ ուրիշ պարագան, մակբայ կը կոչուին: ✕

Հարցարան. — Խօսքին մէջ բային գործողութեան պարագան ինչ կերպով կարելի է հասկցնել, օրինակներ տուր եւ բացատրէ. — Ո՞ր տիպակ բառերուն կ'ըսուի մակբայ:

Հրահանգ 188. — Հետագայ խօսքերուն մէջ շեղազիր բառերէն որոնք ածական են, որոնք մակբայ, որոշեցէք բերանացի:

Փոքրիկ Արամ ու Շապուհեհալ, կանուխ ելաւ. — Սիրուն Նուարդ Բիշ կը խօսի, Շապ կ'աշխատի. — Ուսուցիչը սաստիկ պատեց ըմբոս աշակերտները. — Բարի տղան միշտ կը գովուի, երբե՛ք չի յանդիմանուիր. — Քաջ զինուորները ուժգին կը հնչեցնէին փողերը. — Մրիկն ամպերը յամբարաւ առաջացան. կասադի փոքրիկ մը փրքաւ մէկէն. յորդ անձրեւ մը սխաւ իսկոյն. — Մենք բոլորովին քշեցանք եւ անմիջապէս փախանք — Հոս ու հոն դալար ծառեր կ'երեւնային հեռուաց. — Խեցիկուկ Արսէն երբեմն կը խնդար, յաճախ կուրար. — Ընդարձակ սրահը պերճօրէն կահաւորեցինք. — Բառերը որոշակի արտասանեցինք

Հրահանգ 189. — Վերի հրահանգին բայերը որոշեցէք բերանացի:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ԳԱՅԼՆ ՈՒՂԳԱՌՆՈՒԿԸ

Ոչխարները փարախին մեջ ապահով կեցած էին։ Սովալլուկ գայլ մը եկաւ և փարախին շուրջ սկսաւ դառնալ, պտտիլ։ Անխորձ գառնուկ մը ներսէն գայլը տեսնելով՝ հարցուց անոր. «— Ի՞նչ կը փնտռես այստեղ. — Թարմ խոտ, պատասխանեց գայլը, ես քիչով գոհացող եմ. — Եթէ այդպէս է, ըսաւ գառնուկը, ես ալ գամ, իրարու հետ եղբօր պէս ապրինք և միասին ճարակինք»։ Այս ըսելով գառնուկը ցատքեց փարախէն դուրս ուր գայլը գինքը գիշատեց անմիջապէս։

ԽՍՈՒԱԼԳՈՒՔԻՒՆ. — Ոչխարներն ո՞ւր կեցած էին. — Ի՞նչ է փարախը. — Ի՞նչ ըրաւ գայլը. — Գառնուկը ի՞նչ հարցուց գայլին. — Ի՞նչ պատասխանեց գայլը. — Գայլը խոտակե՞ր է. — Գառնուկը ի՞նչ ըսաւ եւ ի՞նչ ըրաւ. — Յետոյ ի՞նչ պատահեցաւ. — Ինչո՞ւ համար խտրուեցաւ գառնուկը։

✕ **ՀՐԱԽԱՆԳ 190.** — Օրինակեցէ՛ք վերի հատուածը եւ շեղագիր թառերէն նախադրուածինները մէկ գիծով, մակբայները երկու գիծով ստորագծեցէ՛ք։

ՀՐԱԽԱՆԳ 191. — Օրինակեցէ՛ք հետեւեալները։

Թե որ ես գիր գրեմ, քե որ ես ճառ խօսիմ, քե որ ես քերք կարդամ. — Թե որ մենք գիր գրենք, քե որ մենք ճառ խօսենք, քե որ մենք քերք կարդանք։

Թե որ դուք գիր գրես, քե որ դուք ճառ խօսիս, քե որ դուք քերք կարդաս. — Թե որ դուք գիր գրեք, քե որ դուք ճառ խօսիք, քե որ դուք քերք կարդաք։

Թե որ ան գիր գրի, քե որ ան ճառ խօսի, քե որ ան քերք կարդայ. — Թե որ անոնք գիր գրեն, քե որ անոնք ճառ խօսին, քե որ անոնք քերք կարդան։

ՀՐԱԽԱՆԳ 192. — Վերի օրինակներուն պէս բերանացի խոնարհեցէ՛ք հետեւեալներուն ստորագասական ներկան։

Շեկնի շինել, լաւ ապրիլ, կարօքը հոգայ։

ԴԱՍ. — ՇԱՂԿԱՊ ԵՒ ԶԱՅՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

74. — Երկու բառեր կամ երկու խօսքեր իրարու կապելու համար կը գործածուին ուրիշ տեսակ բառեր որ կը կոչուին շաղկապ. օրինակ՝

Ոսկին եւ արծաթը մետաղ են, բայց ոսկին թանկագին է :

Այս խօսքերուն մէջ եւ, բայց շաղկապ են. եւ իրարու կապած է երկու բառեր. բայց՝ երկու խօսքեր :

75. — Կան մասնաւոր բառեր ալ որ ցաւ, վախ, ուրախութիւն, կամ որ և է յուզում՝ յայտնելու կը ծառային և ձայնարկութիւն կը կոչուին. օրինակ՝

Ա՛հ, ի՛նչքան քաղցր է կեանքը, բայց, աւա՛ղ, շատ կարճ է :

Այս խօսքերուն մէջ ա՛հ, աւա՛ղ ձայնարկութիւն են :

Հարցաւորում. — Ո՞ր տեսակ բառերուն կ'ըսուի շաղկապ. օրինակներ տո՛ւր եւ բացատրէ. — Ո՞ր տեսակ բառերուն կ'ըսուի ձայնարկութիւն. օրինակներ տո՛ւր :

Հրահանգ 193. — Բերանացի որոշեցէ՛ք թէ հետեւեալ խօսքերուն շեղագիր շաղկապներէն որո՞նք բառեր կը միացնեն, որո՞նք խօսքեր :

Աշխատասէր տղան կը վարձատրուի, իսկ ծոյրը կը պատժուի. — Արդարութիւնը ուշ կամ կանուխ երեւան կուգայ. — Մարմինդ առողջ պահե՛ որ մտով ալ առողջ ըլլաս. — Պատուի՛ հայրդ ու մայրդ, վասն զի անոնք քեզի կեանք տուին. — Գո՛հ եղի՛ր փեմակե՛ր երբէ՛ կ'ուզես երջանիկ ըլլալ. — Ծառերը կը ծաղկին եւ կը կանաւեցանաւ երբոր գարունը գայ :

Հրահանգ 194. — Հետագայ խօսքերուն պակասները լրացուցէ՛ք վարի նախադրութիւններէն յարմարներով :

Զուկերը կ'ապրին ջուրին . . . մարդիկ կ'ապրին ցաւափի . . . — Նաւը կը սուրաւ . . . մառախակցիս. — Ի՞նչ տարբերութիւն կայ կատին եւ շունին . . . — Կառքը կեցաւ դրան . . . — Յորեկեմ . . . գիշեր կուգայ. — Յօղը կը փայլի մարգարիտի . . . — Պետրոս ծառեն . . . ինկաւ :

Միջեւ, մեմ, վրայ, ետք, վար, առջեւ, մեջ, դեպի :

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ՀԱՅՈՅ ԳԻՐԸ

Գեղամ ու Վահրամ դարոցին մէջ կը խօսակցէին :
— «Գիտե՞ս Վահրամ, ըսաւ Գեղամ, թէ ո՞վ գտած է
մեր լեզուի գիրերը :— Ո՛չ :— Ես
գիտեմ. ուսուցիչն ըսաւ թէ
Ս. Մեսրոպ վարդապետը գը-
տած է մեր լեզուին գիրերը :
Եթէ գիր չունենայինք, պիտի
չկրնայինք հայերէն գրել, կար-
դալ : Ուսուցիչն ըսաւ նաև թէ
սղայ մը երբ գրել կարդալ սոր-
վի, ամէնէն առաջ պէտք է որ ճանչնայ մեր տառերուն
հեղինակը և երախտագիտութեամբ յիշէ անոր անունը» :

Խօսակցութիւն. — Ո՞վ գտաւ Հայոց գիրը. — Առանց գիրի
թիւն վիճակ կ'ունենայինք. — Տղաք ի՛նչ պարտին հայ տառերու
հեղինակներուն հանդէպ :

Հրահանգ 195. — Օրինակեցէ՛ք հետագայ խօսքերը, ստո-
րագծելով ձայնարկութիւնները :

Ո՛հ, շատ տեսնու եմ. — Ա՛խ, ցաւես մի՛ ֆրեհ. — Օ՛ն, յառաջ
ֆալեցիք. — Ափսո՛ս, պատեհութիւնը կորսնցուցի. — Բի՛ւֆ, գեշ կը հոսի .
— Ա՛յ, սոսկալի բան է. — Հօ՛, եզե՛րս, ֆալեցիք. — Դե՛հ, սիրուն ծիծեռ-
նակ, հեռացի՛ր, քոխ՛ր արագ :

Հրահանգ 196. — Լրացուցէ՛ք հետագայ խօսքերը, վարի
մակրայներէն յարմարները զննելով :

Ժամանակը . . . կ'անցնի — Փիղը . . . կ'ապրի. — Սոս մի՛
խօսիք . . . — Աստուած . . . ներկայ է. — Բարի անունը . . . կը
սեւեռ. — Ընկերդ . . . սիրէ. — Չար շնկերներէ . . . կեցիք. — Նախ
խորհե՛ք . . . գործէ. — Անի ֆաղափ . . . կործանած է. — Ամերիկացի-
ները . . . կը ճամբորդեն. — Առիւծը . . . կը մոնչիք ,

Ամենեւի՛ն, յաճախ, յախճեա՛ն, ապա, ամենուրեք, հեռու, յըր-
տովին, շատե՛նց, արագօրէ՛ն, անհարա՛ր, երկար :

Օրինակ. — Ժամանակը արագօրէն կ'անցնի :

ԴԱՍ. — ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ

76. — Որ և է խօսք որ ամբողջ իմաստ մը կուտայ,
կը կոչուի նախադասութիւն. օրինակ՝

Ժամանակը դրամ է:

Մերոպ գտաւ Հայոց զիրը:

Ասոնք զատ զատ երկու նախադասութիւններ են:

77. — Խօսքի մը մէջ ա՛յնչափ նախադասութիւն
կայ որչափ որ դիմաւոր բայ կայ. օրինակ՝

Շերամը թութի տերեւներով կը սնանի և կը մա-
նէ իր խողակը որմէ մետաքս կը պատրաստուի:

Այս խօսքին մէջ երեք բայ կայ. կը սնանի, կը մա-
նէ, կը պատրաստուի. ուրեմն երեք նախադասութիւն
կայ, որոնք են.

Ա. Շերամը թութի տերեւներով կը սնանի.

Բ. Եւ կը մանէ իր խողակը.

Գ. Որմէ մետաքս կը պատրաստուի:

Հարցարան.—Ի՞նչ է նախադասութիւնը, օրինակներ տո՛ւր.
—Խօսքի մը պարունակած նախադասութեանց թիւը ի՞նչպէս կ'ո-
րոշուի.—Օրինակով մը բացատրէ՛:

Հրահանգ 197.—Հետեւեալ խօսքերը լրացուցէք վարի բա-
ռերէն յարմար շարկապներով:

Վագրը . . . արծիւը ցիւրապէս կենդանիներ են. — Օձը սողուն
է . . . սարեակը՝ թռչուն. — Զուրը կը սառի . . . օղը ցուրտ ըլլայ.
— Պառկեցայ . . . հիւանդ եմ. — . . . ուսումը կը սիրեմ, պարտի
աշխատիւ.— Յանգամ զործեցիք . . . պիտի պատժուիք.— Պէտք է որ անձ-
րեւի . . . բոյսերը աճին.— Ազահը . . . հարուստ է, . . . չի վայելիր:
Երբոր, ուրեմն, իսկ, եւ, որպէսզի, որովհետեւ, երբ քայց,
քեպէտեւ:

Հրահանգ 198. — Մէյ մէկ նախադասութիւն կազմեցէ՛ք
հետազայ բայերով:

Ծագեցաւ, կը խաղար, պիտի հնչէ, սեռմանէ:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ԺՐԱՋԱՆ ՄԱՆՈՒԿԸ

Մանուկ մը պատուհանին առջեւ կը պատրաստէր իր դասերը, մինչ փայլուն արեւը դուրսէն ղինք կը հրաւիրէր ու կ'ըսէր. «Բաւական չէ՞ կարդացածդ, ոտքի՛ ել, սկսէ՛ խաղերդ»։ Տղան պատասխանեց արեւին. «Ո՛չ, պայծա՛ռ արեւիկ, հիմա խաղալու միջոց չունիմ, պէտք է որ առաջ դասերս պատրաստեմ»։ — Պատուհանին տակ, ծառին վրայ սիրուն թռչնիկը կ'երգէր ու միշտ այսպէս կ'ըսէր. «Բաւական չէ՞ կարդացածդ, ոտքի ելիր, սկսէ՛ խաղերդ»։ Մանուկը թռչնիկին ալ պատասխան տուաւ. «Ո՛չ, սիրուն թռչնիկ, հիմա խաղալու միջոց չունիմ, թո՛ղ որ դասերս վերջացնեմ»։

Մանուկը կարդաց ու գրեց, բոլոր դործերը աւարտեց, գիրքերը ժողվեց, դարակին մէջ դրաւ. ապա դէպի պարտէզ վազեց ուրախ գուարթ եւ համարձակ ձայնով գոչեց. «Ո՞վ է զիս հրաւիրողը»։ Արեգակն այն ատեն անոր համար աւելի գեղեցիկ կը փայլէր, փոքրիկ թռչունը աւելի զմայլելի կ'երգէր։

Խօսակցութիւն.—Մանուկ մը ինչո՞վ կը զբաղէր. — Արեւն ի՞նչ ըսաւ իրեն. — Մանուկն ի՞նչ պատասխանեց. — Թռչնիկն ի՞նչ ըսաւ իրեն. — Մանուկը ի՞նչ պատասխան տուաւ. — Մանուկը երբ դասերը վերջացուց, ի՞նչ ըրաւ. — Ի՞նչպիսի մանուկ մըն էր այս. — Ո՞րն աւելի նախապատիւ է, դասը թէ խաղը։

Հրահանգ 199.—Օրինակեցէք վերի ընթերցուածը, դիմաւոր բայերն ստորագծելով եւ նախադասութիւններն իրարմէ զատելով ուղղահայեաց գիծերով։

Հրահանգ 200.—Մէյ մէկ նախադասութիւն կազմեցէ՛ք հետազայ գոյականներով։

Գործաւոր, աղամանդ, կարիճ, շուշան, կառփ։

Օրինակ. — Գործաւորը կ'աշխատի օրն ի բուն։

ԴԱՍ. — ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԵԱՆ ԷԱԿԱՆ ԵՒ ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՄԱՍԵՐԸ

78. — Նախադասութիւն մը առնուազն պէտք է որ պարունակէ երկու էական բառեր. *սեռ բայի* և *բայ* :

Առանց ասոնց խօսք չի կազմուիր :

79. — Նախադասութեան մէջ գտնուած միւս բառերը տէր բային կամ բային իմաստը լրացնելու կը ծառայեն և կը կոչուին անոնց յրացուցիչները. օրինակ՝
Վարդապետը եկաւ :

Ծերունի վարդապետը երէկ եկաւ :

Վանքին ծերունի վարդապետը երէկ գիւղէն եկաւ :

Այս երեք նախադասութեանց առաջինը կը պարունակէ նախադասութեան մը միայն էական մասերը. *սեռ բայի* եւ *բայ*. Նոյն նախադասութիւնը երկրորդին և երրորդին մէջ ընդլայնուած է լրացուցիչ բառերով. *այսպէս՝*

Վանքին, ծերունի բառերը լրացուցիչն են վարդապետը *էնթակային* :

Երկ, գիւղին բառերը լրացուցիչն են եկաւ բային :

80. — Տէր բային հրբոր անձնական դերանունն է, շատ անգամ յայտնի չի դուրսի. օրինակ՝

Երգեցէ՛ք, փոխանակ ըսելու՝ դուք երգեցէ՛ք :

Հաց կերայ, փոխանակ ըսելու՝ ես հաց կերայ :

Այս նախադասութեանց մէջ դուք, ես դերանունն տէր բայինները զօրութեամբ կ'իմացուին :

Հարցաւրան. — Նախադասութիւն մը առնուազն քանի՞ բառ պարունակելու է. — Նախադասութեան միւս բառերը ի՞նչ պաշտօն ունին, ի՞նչ կը կոչուին. — Օրինակներ տո՛ւր եւ բացատրէ. — Ո՞ր տեսակ տէր բայինները կրնան յայտնի չլըուիլ. օրինակներով բացատրէ՛ :

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ԶԵՄ ԳԻՑԵՐ ԻՆՉՈՒ

Չեմ գիտեր ինչո՞ւ ձմեռուան օրը
Կը յիշեմ ես միշտ իմ խեղճ եղբայրը,
Կը խորհիմ, արդեօք չունի՞ ան կարիք,
Հաց, միս, եղ ու փայտ, ունի՞ ան մուշտակ,
Ամո՞ւր է տունը: տանիքը չէ՞ ծակ...:
Ու այսպէս ես միշտ ձմեռուան օրը
Միտքս կը բերեմ իմ խեղճ եղբայրը:

ԳԱՄԱՌ-ԳԱԹԻՊԱ

Հրահանգ 201. — Հետագայ խօսքերուն պարունակած բա-
ռերուն տեսակները որոշեցէ՛ք բերանացի:

Վարդն ու շուշանը փաղցրաբոյր ծաղիկներ են — Պրուսայի մէջ
ջերմուկներ կան.— Դո՛ւն ֆեզի օգնէ. ուրիշին մի՛ վստահիր. — Վա՛յ,
գլուխս կը ցաւի.— Զմեռն անցաւ քայց ցուրտ է սակաւին.— Ես վաղը
Գաղասիա պիտի երթամ ֆանգի գործ ունիմ հոն.— Վահրամ ուշ եկաւ
դպրոց եւ ճօրհներ զանի յանդիմանեց.— Ո՛հ, շատ կը ցաւիմ այդ ար-
կածին վրայ.— Այս աղբիկը յարածնի է. վարժուհին հանեց զինք երկ-
րորդ դասարանէն.— Արեւիկա իր կատուին հետ կը խաղար. կատուն
յանկարձ ճանկոսեց անոր ձեռքը.— Այն յերան սակ հինգ գիւղեր հաւ-
սասուած են.— Արիաքար կոռնեցան հայրենիքին համար:

Հրահանգ 202. — Որոշեցէ՛ք բերանացի հետագայ նախա-
դասութեանց էական մասերը (տէր քայի եւ քայ):

Անձրեւ եկաւ.— Կառապանը շարունակ կը մտնէր ձիւն.— Ծոյր
ծռուանդ շատ կը ֆնանայ.— Պարեգին ծառը պիտի յորճայ.— Մենք
գիւղը կը բնակիմք.— Ծովը շատ խորունկ է.— Դուն միշտ կը խնդաս.—
Լեռները քարձ են.— Անքիւ ձուկեր կան ծովեւուն մէջ:

Հրահանգ 203. — Վերի նախադասութեանց մէջ լրացուցի՛չ
պաշտօն ունեցող բառերը որոշելով ստորագծեցէ՛ք:

Հրահանգ 204. — Հետագայ նախադասութեանց մէջ զօրու-
թեամբ իմացուած դերանունն տէր քայիները գտէ՛ք եւ գրեցէ՛ք:

Շատ դժուար ունիմ.— Դասը սորվեցա՞ր.— Կառքով մեկնեցաւ.—
Ուրախ ըլլանք.— Յոգներ եմ.— Ինձի՛ եկիք:

ԳԱՍ. — ՀՈՄԱՆԻՇ ԵՒ ՀԱԿԱՆԻՇ ԲԱՌԵՐ

81.— Լեզուին մէջ կան բառեր որ միեւնոյն կամ իրարու նման նշանակութիւններ կուտան. օրինակ՝

Ագահ, ժլատ, կծծի ևն.:

Այս տեսակ բառերը հոմանիշ կը կոչուին:

82.— Բառեր ալ կան որ իրարու հակառակ նշանակութիւն կուտան. օրինակ՝

Յուրս, հակառակն է սաք.

Լոյս, » » մութ.

Այս տեսակ բառերն ալ կը կոչուին հականիշ:

Հարցաւրան.— Ո՞ր տեսակ բառերուն հոմանիշ կ'ըսուի. օրինակնե՛ր տուր.— Դ՞ր տեսակ բառերուն հականիշ կ'ըսուի. օրինակնե՛ր տուր:

Հրահանգ 205. — Հետագայ նախադասութեանց բայերուն յարմար լրացուցիչ աւելցուցէք:

Ծառը ծաղկեցաւ.— Զմեռն անցաւ — ձմեռն ծուռ եր.— Ծառան կը վարճատուի.— Երգիչները երգեցին:

Օրինակ. — Նուշին ծառը ծաղկեցաւ:

Հրահանգ 206. — Հետեւեալ նախադասութեանց բայերուն մէջմէկ յարմար լրացուցիչ աւելցուցէք:

Մշակը կ'աշխատի.— Աշխատութիւնը կը յաղթէ.— Զարը կը պատուի.— Մենք տեսնեմք զինք:

Օրինակ.— Մշակը կ'աշխատի դաշին մէջ:

Հրահանգ 207.— Լուծեցէ՛ք հետագայ պարզ նախադասութիւնները, որոշելով բառերուն տեսակները եւ պաշտօնները:

Գունը կազդուրիչ է.— Կրակը կը հալեցնէ մեծադները. — Աշտարակը բարձր եր.— Գայլը պատանեց գառնուրը. — Նաւը մեքենաներու նման.— Ամառը տաք եղաւ.— Շոգին ոյժ կ'առատարէ. — Թռչունը փախաւ.— Դեղձը ծաղիկ պիտի բանայ.— Զիւները հալեցան:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ. — ՊԶՐՈՑ ԱՐՏԵՄԻՍԸ

Արտեմիս ծաղկասի հրապուրիչ աղջիկ մըն է, Թարմ և կարմրորակ դէմքով: Եւ իր անգուսէ մինինիկ կիսա-կօշիկներով փողոցին մէջ կը քալէ, իր վարդագոյն պարեգօտը հագած և Թաւշեայ գըլխարկը դրած, կարծես փոփոխ Թագուհի մըն է, Բայց Արտեմիս գեշ քերուքիւն մը ունի. պչրոտ է: Իր ձեւերը փոխանակ ըլլալու պարզ եւ բնական, ծաղրելի և արուեստակեալ են: Ան նոյն իսկ չի հաճիր խաղալ այն ընկերներուն հետ որ իրեն չափ շաւ հագուած չեն: Անոր համար անկեղծ բարեկամ չունի բնաւ: Իր ընկերները ետեւէն կը ծաղրեն զինք:

Խօսակցութիւն. — Արտեմիս ի՞նչպիսի աղջիկ մըն է. — Խնչպէս կը հագուի. — Փողոցին մէջ քալելու ատեն ինչի՞ կը նմանի. — Ի՞նչ է Արտեմիսի Թերուծիւնը. — Ի՞նչ ըսել է պչրոտ. — Իր ձեւերն ինչպէս են. — Ի՞նչ ըսել է արուեստակեալ. — Արտեմիս բարեկամ ունի՞. — Ինչո՞ւ համար կը ծաղրեն զինք. — Իրաւունք ունի՞ն ծաղրելու:

Հրահանգ 208. — Օրինակեցէ՛ք վերի հատուածը. շեղագիր բառերուն տեղ հոմանիշներ գործածելով:

Հրահանգ 209. — Ուսուցչին Թելադրութեամբ ուղղագրեցէ՛ք մասեր վերի հատուածէն:

Հրահանգ 210. — Հետագայ բառերուն մէջ իրարու հոմանիշները գտնելով՝ դէմ դիմաց գրեցէ՛ք:

Խճիք, մեզ, անուշ, գաւազան, տրուս, այգ, ճիւղ, քաղցր, մառախուղ, ցուպ, սխուր, արշաղոյս:

Հրահանգ 211. — Հետեւեալ բառերուն հականիշներ գտնելով՝ դէմ դիմաց գրեցէ՛ք:

Բարձր, գիշեր, խիս, յիմար, ելլել, ներս, ուրախ, նեղ:

ԴԱՍ. — ՊԱՐԶ ԵՒ ԱԾԱՆՑԵԱԼ ԲԱՌԵՐ

83. — Ինչպէս որ ծառի մը արմատէն կամ բունէն կը ծնին բաղմաթիւ ճիւղեր, այնպէս ալ բառի մը վրայ մէկ կամ աւելի վանկեր աւելնալով՝ առաջ կուգան ուրիշ նոր բառեր. օրինակ՝

Մայր բառէն առաջ եկած են աննայր, մայրենի, մայրական, մայրութիւն ևն:

84. — Այն վանկը կամ վանկերը որ այսպէս բառի մը սկիզբը կամ վերջը կը կոչուին ուրիշ նոր բառեր չինելու համար, կը կոչուին մասնիկ:

Վերի օրինակներուն մէջ մայր բառին սկիզբն աւելցած ան, վերջը աւելցած ենի, ական, ոտիւն՝ մասնիկ են:

85. — Այն բառերը որ այսպիսի մասնիկներով կազմուած են, կը կոչուին ածանցեալ բառեր:

86. — Այն բառերը որ մասնիկ չունին, կը կոչուին պարզ կամ արմատ բառեր. օրինակ՝

Դոյն, մեծ, վարդ, աղ. պարզ բառեր են:

Դժգոյն, մեծաւոր, Վարդունի, աղի, ածանցեալ բառեր են:

Հարցարան.— Բառէ մը ի՞նչպէս առաջ կուգան ուրիշ բառեր. — Օրինակներ տուր, բառի մը վրայ աւելցած վանկերը ի՞նչ կը կոչուին. — Մասնիկով կազմուած բառերն ի՞նչ կը կոչուին. — Մասնիկ չունեցող բառերն ի՞նչ կը կոչուին. օրինակներ տուր:

Հրահանգ 212.— Հետագայ բառերէն պարզերն ու ածանցեալները որոշելով՝ զատ զատ սիւնակներու մէջ գրեցէր:

Քար, ֆարոս, փոքր, փոքրիկ, փոքրաւոր, գործաւոր, գործարան, անգործ, հայ, հայերէն, հայութիւն, բախս, բախսաւոր, դժբախս, գէտ, գէտակ, քաղ, քաղունի, գոգնոց:

Հրահանգ 213. — Վերի հրահանգին ածանցեալ բառերուն մասնիկները որոշեցէք բերանացի:

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ — ՎԱՐՂԸ

Կարմիր, ճերմակ, դեղին վարդ,
Պատուհանիս սիրուն զարդ,
Ի՛նչ աղուոր գոյն, բոյր ունիս,
Որ ամէնէն կը սիրուիս:
Ես ալ արդեօք չե՞մ կրնար
Սիրուիլ ընդմիշտ, անդադար:

Պղտի՛կ տըղաք, լա՛ւ գիտնանք,
Երբ աղնիւ բոյր ունենանք,
Տեսք մը մաքուր ու անմեղ,
Կը սիրեն մեզ ամէն տեղ:

ՇԱՂԻԿ

Հրահանգ 214.—Ուսուցչին Թելադրութեամբ ուղղազրեցէք վերի ոտանաւորը:

Հրահանգ 215.— Հետեւեալ բառերուն մէյմէկ հոմանիշ գտնելով՝ դէմ դիմաց գրեցէք:

Լեղի, ճամբայ, փափափ, զեփիւռ, ֆաջ ոյժ, ծուխ, գոլորշի, խենդ, մարգ, վիզ:

Հրահանգ 216.— Հետագայ բառերէն իրարու հականիշները որոշելով՝ դէմ դիմաց գրեցէք:

Հարուստ, արեւելք, բարւ, սկար, սակ, քանիչ, լեռ, կարծր, մահ, արդար, բարեկամ, զօրաւոր, արեւմուտք, աղփաս, ձոր, մեղաւոր, օթեկ, վրայ, փափուկ, քերէլ, ծնունդ, բշկամի:

Հրահանգ 217.—Դրեցէ՛ք Թէ ի՛նչ կը կոչուի՝

Այն որ ոյխար կ'արածե, այն բոյսը որ հաց շինելու կը ծառայե, այն մեծաղը որ ամենեւնի քանկագինն է, այն հեղուկը որով մարդիկ կը զինովման, այն կենդանին որ մուկ կ'որսայ, այն գործիքը որով երկաթ կը ծեծեն:

Հրահանգ 218.—Ըսէ՛ք Թէ ձեր այս գրած բառերը պ'տըրդ են Թէ ածանցեալ:

ԴԱՍ. — ԲԱՐԴ ԲԱՌԵՐ

87. — Շատ անգամ երկու պարզ բառեր իրարու կցուելով ալ կը կազմեն նոր բառեր. օրինակ՝

Մեծատուն, ծակաչք, թուլբերան ևն. որ կազմուած են վեժ և տուն, ծակ և աչք, թուլ և բերան, բառերէն :

88. — Այն բառերը որ այս երկու կամ աւելի բառերով կազմուած են, կը կոչուին բարդ բառ :

89. — Բարդ բառերու մէջ յաճախ երկու բառ իրարու միացած կ'ըլլայ ա, ե ձայնաւորներով որ կը կոչուին յօդակապ. օրինակ՝

գանձապետ, սեղանատուն, ծաղկեփունջ, և ևն :

Այս բառերուն մէջ շեղագիր ա, ե յօդակապ են :

Հարցարան.—Ո՞ր տեսակ բառերուն կ'ըսուի բարդ. — օրինակներ տուր. — Ե՞նչ է յօդակապը. օրինակներու վրայ ցոյց տուր յօդակապը:

Հրահանգ 219.— Դրեցէ՛ք թէ ի՞նչ կը կոչուի

Այն որ ուս կ'ընէ, այն որ պարտեզ կը մշակէ, այն որ ուրիշէ մը ֆով կ'սպասաւորէ, այն տեղն ուր հիւանդներ կը դարմանուին, այն տեղն ուր շահ ծառեր կան, այն տեղն ուր կերակուր կ'ուտեն, այն ծառը որ տանն կուտայ, այն որ գիւղը կը բնակի, այն աղջիկը որ հարս պիտի ըլլայ, այն գործիւն որով կը ֆամեն, այն որ գործ չունի, այն որ բախտ չունի:

Հրահանգ 220. — Ըսէ՛ք թէ մեր այս զրած բառերը պարզ բառեր են թէ ածանցեալ:

Հրահանգ 221. — Որոշեցէ՛ք թէ հետագայ բառերէն որո՞նք պարզ են, որո՞նք ածանցեալ, որո՞նք բարդ:

Անշնորհ, սար, հորթուկ. ծորակ, աղբանոց, մասադատունկ, գոհարաւաճառ, սարսափեղի, լայնօրէն, պարտեզ, հոգի, երգիչ, թուփ, աւազուտ, մարգագետին, դալարաւեհ, ուժեղ, արի, արիասիրտ, դրամատուն, շահ, ֆաղափական, ազգային, Հայաստան, ծով, ծովածոց, հարսնետուն :

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ. — ՄԵԾԵՍՈՒՆԸ

— «Ես չեմ վախնար գայլէն», կ'ըսէր Պօղոսիկ,
 Եւ ձեւերով ըսպառնական, մեծխօսիկ,
 «Թո՛ղ գայ մէյ մը, կը պօռար ան, որ խեղդեմ
 Ու փրռեմ զինք գեանի զըրայ, մարդոց դէմ.
 Ես կտրիճ եմ, ես ուժեղ եմ, ես շատ քաջ...»
 Յանկարծ ծակէն մուկ մը գալով դէպ առաջ
 Խօսքը կըտրեց մեր քաջին որ ահաբեկ՝
 Աղաղակներ արձակելով խոյս տըւաւ:
 Քաջութիւնը խօսքերու մէջ չէ՛ երբեք.
 Գործքով է որ կը հասկցուի մեր արժէք:
 Թրգմ. Յ. Գ. ՅԻ. ՊԱՌԱՅԼ

Խօսակցութիւն. — Պօղոսիկ ի՞նչպիսի տղայ մըն էր. — Խնչ
 ըսել է մեծխօսիկ. — Պօղոսիկ ի՞նչ ըսելով կը պարծենար. — Յան-
 կարծ ինչ պատահեցաւ. — Պօղոսիկ ի՞նչ բրաւ. — Ուրեմն Պօ-
 դոսիկ իսկապէս քաջ էր Թէ վախկոտ. — Քաջութիւնը խօսքով
 պէտք է ըլլայ Թէ գործքով. — Կը ճանչնա՞ր իսկապէս քաջ մարդեր:

Հրահանգ. — 222. — Դրեցէ՛ք Թէ ի՞նչ կը կոչուի
 Այն որ նպար կը ծախե, այն որ դեղ կը պատրաստէ, այն որ
 պանդոկ կը բանեցնէ, այն ճեղը ուր գիւնի կը խմեն. այն որ մեկուն
 դասը կը պաշտպանէ, այն դարանը ուր գիրքեր կը դնեն:
Հրահանգ 223. — Ըսէ՛ք Թէ ձեր այս զրած բառերը պարզ,
 ածանցեալ Թէ բարդ բառեր են:

224. Յո՛յց տուէ՛ք հետագայ բարդ բառերուն պարունա-
 կած յօդակապերը, եթէ ունին
 Վարժասուն, հանդիսավայր, մանկապարտեզ, պոշտերան, ա-
 նուշապուր. պարագլուխ, շնչերակ, մանրավեպ, հիւսիսայգ:

Հրահանգ 225. — Լուծեցէ՛ք հետագայ պարզ նախադասու-
 թիւները՝ որոշելով բառերուն տեսակներն ու պաշտօնները.
 Երկինքը կապոյտ է. — Մեղուն խայրեց Գրիգորը. — Սուրբ
 դասդ. — Օդը տաքաւ. — Ես յոգնեցայ. — Ուրախ ըղձմէ:

ԱՌՈԳԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Շեշտ (')   Պարոյկ (°)   Երկար (')

Կ Է Տ Ե Ր

Ստորակէտ (,)   Բուխ (')   Միջակէտ (.)   Վերջակէտ (։)

13

13

13

1313

1313

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ՈՒՐԻՇ ՆՇԱՆՆԵՐ

Ենթամնաց (-)   Սպաթարց (')   Գծիկ (—)   Փակագիծ (')   Չակերտ (α »)   Բաղմակէտ (.....)

Գիւմրի
Խոտայր

Q

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳԼՈՒԿԱՆԻՍՏԻՆԻ ԳԼՈՒԿԱՆԻՍՏԻՆԻ

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳԼՈՒԿԱՆԻՍՏԻՆԻ

	Նախնի	Մոգնակի
Ուղ. եւ Հայց.	Վարդ	Վարդեր
Սեռ. եւ Տրակ.	Վարդի	Վարդերու
Բացառ.	Վարդէ	Վարդերէ
Գործիակ.	Վարդով	Վարդերով

ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԳԼՈՒԿԱՆԻՍՏԻՆԻ

Ա. ԳԼՈՒԿԱՆԻՍՏԻՆԻ

Ուղ. եւ Հայց.	Հայ	Հայեր
Սեռ. եւ Տրակ.	Հայու	Հայերու
Բացառ.	Հայէ	Հայերէ
Գործիակ.	Հայով	Հայերով

Բ. ԳԼՈՒԿԱՆԻՍՏԻՆԻ

Ուղ. եւ Հայց.	Գիտութիւն	Գիտութիւններ
Սեռ. եւ Տրակ.	Գիտութեան	Գիտութիւններու
Բացառ.	Գիտութենէ	Գիտութիւններէ
Գործիակ.	Գիտութիւնով կամ գիտութեամբ	Գիտութիւններով

Գ. ԳԼՈՒԿԱՆԻՍՏԻՆԻ

Ուղ. եւ Հայց.	Օր	Օրեր
Սեռ. եւ Տրակ.	Օրուան	Օրերու
Բացառ.	Օրէ, օրուքէ	Օրերէ
Գործիակ.	Օրով	Օրերով

Ա. ԼԵՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԵԼ ԲԱՅԻՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Եզակի

Յոգնակի

- Ա. Դեմք Ես կը գրեմ
Բ. » Դուն կը գրես
Գ. » Ան կը գրէ

- Մենք կը գրենք
Դուք կը գրէք
Անոնք կը գրեն

Անցեալ անկասար

- Ա. Դեմք Ես կը գրէի
Բ. » Դուն կը գրէիր
Գ. » Ան կը գրէր

- Մենք կը գրէինք
Դուք կը գրէիք
Անոնք կը գրէին

Անցեալ կասարեալ

- Ա. Դեմք Ես գրեցի
Բ. » Դուն գրեցիր
Գ. » Ան գրեց

- Մենք գրեցինք
Դուք գրեցիք
Անոնք գրեցին

Բացարձակ ապառնի

- Ա. Դեմք Ես պիտի գրեմ
Բ. » Դուն պիտի գրես
Գ. » Ան պիտի գրէ

- Մենք պիտի գրենք
Դուք պիտի գրէք
Անոնք պիտի գրեն

Անկասար ապառնի

- Ա. Դեմք Ես պիտի գրէի
Բ. » Դուն պիտի գրէիր
Գ. » Ան պիտի գրէր

- Մենք պիտի գրէինք
Դուք պիտի գրէիք
Անոնք պիտի գրէին

8

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզակի

Յոգնակի

Բ. Դեմք Դո՛ւն գրէ

Դո՛ւք գրեցէք

ՍՏՈՐԱԴԱՄԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Ա. Դեմք ես գրեմ

Մենք գրենք

Բ. » Դուն գրես

Դուք գրէք

Գ. » Ան գրէ

Անոնք գրեն

Անկասար

Ա. Դեմք ես գրէի

Մենք գրէինք

Բ. » Դուն գրէիր

Դուք գրէիք

Գ. » Ան գրէր

Անոնք գրէին

ԸՂԶԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Ա. Դեմք ես թո՛ղ գրեմ

Մենք թո՛ղ գրենք

Բ. » Դուն թո՛ղ գրես

Դուք թո՛ղ գրէք

Գ. » Ան թո՛ղ գրէ

Անոնք թո՛ղ գրեն

Անկասար

Ա. Դեմք ես թո՛ղ գրէի

Մենք թո՛ղ գրէինք

Բ. » Դուն թո՛ղ գրէիր

Դուք թո՛ղ գրէիք

Գ. » Ան թո՛ղ գրէր

Անոնք թո՛ղ գրէին

ԱՆՈՐՈՇ ԵՂԱՆԱԿ

Աներեւոյթ

Գրել

Ներկայ ընդունելութիւն

Անցեալ ընդունելութիւն

Գրող

Գրած, գրեր

Ապառնի ընդունելութիւն

Գրելիք, գրելու

Բ. ԼՇՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ԽՕՍԻԼ ԲԱՅԻՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Նպակի

Ա. Դեմք Ես կը խօսիմ
Բ. » Դուն կը խօսիս
Գ. » Ան կը խօսի

Յոգնակի

Մենք կը խօսինք
Դուք կը խօսիք
Անոնք կը խօսին

Անցեալ անկասար

Ա. Դեմք Ես կը խօսէի
Բ. » Դուն կը խօսէիր
Գ. » Ան կը խօսէր

Մենք կը խօսէինք
Դուք կը խօսէիք
Անոնք կը խօսէին

Անցեալ կասարեալ

Ա. Դեմք Ես խօսեցայ
Բ. » Դուն խօսեցար
Գ. » Ան խօսեցաւ

Մենք խօսեցանք
Դուք խօսեցաք
Անոնք խօսեցան

Բացարձակ ապառնի

Ա. Դեմք Ես պիտի խօսիմ
Բ. » Դուն պիտի խօսիս
Գ. » Ան պիտի խօսի

Մենք պիտի խօսինք
Դուք պիտի խօսիք
Անոնք պիտի խօսին

Անկասար ապառնի

Ա. Դեմք Ես պիտի խօսէի
Բ. » Դուն պիտի խօսէիր
Գ. » Ան պիտի խօսէր

Մենք պիտի խօսէինք
Դուք պիտի խօսէիք
Անոնք պիտի խօսէին

2

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզակիի

Յոզեֆի

Բ. Դեմք Դո՛ւն խօսէ

Դո՛ւք խօսեցէք

ՍՏՈՐԱԴԱՄԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Ա. Դեմք Ես խօսիմ

Մենք խօսինք

Բ. » Դուն խօսիս

Դուք խօսիք

Գ. » Ան խօսի

Անոնք խօսին

Անկասար

Ա. Դեմք Ես խօսէի

Մենք խօսէինք

Բ. » Դուն խօսէիր

Դուք խօսէիք

Գ. » Ան խօսէր

Անոնք խօսէին

ԸՂԶԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Ա. Դեմք Ես թո՛ղ խօսիմ

Մենք թո՛ղ խօսինք

Բ. » Դուն թո՛ղ խօսիս

Դուք թո՛ղ խօսիք

Գ. » Ան թո՛ղ խօսի

Անոնք թո՛ղ խօսին

Անկասար

Ա. Դեմք Ես թո՛ղ խօսէի

Մենք թո՛ղ խօսէինք

Բ. » Դուն թո՛ղ խօսէիր

Դուք թո՛ղ խօսէիք

Գ. » Ան թո՛ղ խօսէր

Անոնք թո՛ղ խօսէին

ԱՆՈՐՈՇ ԵՂԱՆԱԿ

Անհետոյ

Խօսիլ

Ներկայ ընդունելութիւն

Անցեալ ընդունելութիւն

Խօսող

Խօսած, խօսէր

Ապառնի ընդունելութիւն

Խօսելիք, խօսելու

Գ. ԼՇՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՐԴԱԼ ԲԱՅԻՆ ԽՈՆՍՐՀՈՒՄԸ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Նզական

Յոգնակի

Ա. Դեմք Ես կը կարդամ	Մենք կը կարդանք
Բ. » Դուն կը կարդաս	Դուք կը կարդաք
Գ. » Ան կը կարդայ	Անոնք կը կարդան

Անցեալ Անկատար

Ա. Դեմք Ես կը կարդայի	Մենք կը կարդայինք
Բ. » Դուն կը կարդայիր	Դուք կը կարդայիք
Գ. » Ան կը կարդար	Անոնք կը կարդային

Անցեալ կատարեալ

Ա. Դեմք Ես կարդացի	Մենք կարդացինք
Բ. » Դուն կարդացիր	Դուք կարդացիք
Գ. » Ան կարդաց	Անոնք կարդացին

Բացարձակ ապառնի

Ա. Դեմք Ես պիտի կարդամ	Մենք պիտի կարդանք
Բ. » Դուն պիտի կարդաս	Դուք պիտի կարդաք
Գ. » Ան պիտի կարդայ	Անոնք պիտի կարդան

Անկատար ապառնի

Ա. Դեմք Ես պիտի կարդայի	Մենք պիտի կարդայինք
Բ. » Դուն պիտի կարդայիր	Դուք պիտի կարդայիք
Գ. » Ան պիտի կարդար	Անոնք պիտի կարդային

ՀՐԱՄԱՅԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզակի

Յոզնակի

Բ. Դեմք Դո՛ւն կարդա

Դո՛ւք կարդացէք

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Ա. Դեմք ես կարդամ

Մենք կարդանք

Բ. » Դուն կարդաս

Դուք կարդաք

Գ. » Ան կարդայ

Անոնք կարդան

Անկատար

Ա. Դեմք ես կարդայի

Մենք կարդայինք

Բ. » Դուն կարդայիր

Դուք կարդայիք

Գ. » Ան կարդար

Անոնք կարդային

ԸՂԶԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ

Ա. Դեմք ես թո՛ղ կարդամ

Մենք թո՛ղ կարդանք

Բ. » Դուն թո՛ղ կարդաս

Դուք թո՛ղ կարդաք

Գ. » Ան թո՛ղ կարդայ

Անոնք թո՛ղ կարդան

Անկատար

Ա. Դեմք ես թո՛ղ կարդայի

Մենք թո՛ղ կարդայինք

Բ. » Դուն թո՛ղ կարդայիր

Դուք թո՛ղ կարդայիք

Գ. » Ան թո՛ղ կարդար

Անոնք թո՛ղ կարդային

ԱՆՈՐՈՇ ԵՂԱՆԱԿ

Անտերեոյթ

Կարդալ

Ներկայ ընդունելութիւն
կարդացող

Անցեալ ընդունելութիւն
կարդացած, կարդացեր

Ապառնի ընդունելութիւն
կարդալիք, կարդալու

ՅԱՆԿ ԴԱՍԵՐՈՒ

	Էջ
Լեզուին տարրերը	6
Ձայնաւոր և բաղաձայն տառեր	8
Խօսք և իր կազմութիւնը	10
Խօսքին ուղղագրութիւնը	12
Անուն կամ գոյական և ածական	14
Յատուկ և հասարակ անուն	18
Գոյականին յօդը	20
Գոյականին թիւը	22
Գոյականին հոլովը	24
Հոլովման սովորական ձեւը	26
Դերանուն	30
Անձնական դերանուն	32
Դերանուններու հոլովումը	34
Որակական ածական	36
Թուական ածական	38
Ցուցական ածական	40
Անորոշ ածական	42
Բայ	46
Տէր բայի կամ ենթակայ	48
Բային թիւը	50
Բային դէմքը	52
Բային ժամանակը	54
Բային խոնարհումը	56
ԵՄ բային խոնարհումը	58
Էական բայ և սօսորդելի	60
Ներգործական բայ և սեռի խնդիր	62

Նախադրութիւն	66
Մակբայ	6
Շաղկապ և ձայնարկութիւն	70
Նախադասութիւն	77
Նախադասութեան էական և լրացուցիչ մասերը	124
Հոմանիչ և հականիչ բառեր	125
Պարզ և ածանցեալ բառեր	147
Բարդ բառեր	150
Առողանական նշաններ և կէտեր	18
Հոլովումներու պատկեր	183
Ա. լծորդութիւն . — ԳՐԵԼ	բային խոնարհումը
Բ. » . — ԽՕՍԻԼ	» »
Գ. » . — ԿԱՐԴԱԼ	» »

ՑԱՆԿ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ

սկերտը	(սկատկերազարդ)	.
կերը	(»)	.
խիւնը	(»)	
սասորանը	(»)	
չը		
սկիւքս	(»)	
խս	(»)	
իւ աղջիկը	(»)	
դաւակ մը	(»)	
մը	(»)	
դպրոցը		
ոտ օր մը	(»)	
ու ձին	(»)	
լպանը	(»)	
ու ֆիտէլը	(»)	
հեղունները	(»)	
ու աղուէսը	(»)	
աւիթ		
գառնուկը	(»)	
սորը	(»)	
մանուկը		
լուսնի միսը	(»)	

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0053595

1 n. 706

